

KARL HENRIK SIVESIND

Pengestrømmer i frivillig sektor

Befolkningens gaver og lokallagenes økonomi

Karl Henrik Sivesind

Pengestrømmer i frivillig sektor

Befolkningens gaver og lokallagenes økonomi

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Bergen/Oslo 2012

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2012
Rapport 2012:7

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Co/Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.sivilsamfunn.no

ISBN (trykt): 978-82-7763-402-9
ISBN (pdf): 978-82-7763-403-6

ISSN (trykt.): 1891-2168
ISSN (web): 1891-2176

Rapporten er finansiert av Kulturdepartementet gjennom prosjektet «Virtuelt senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor». Senteret er et samarbeidsprosjekt mellom Uni Rokkansenteret og Institutt for samfunnsforskning.

Innhold

Innhold	3
Forord	5
1. Lokallagenes økonomi og sysselsetting.....	7
Om datagrunnlaget.....	8
Lokallag i Hordaland sammenlignet med resten av Norge	12
Endringer i sammensetningen av lokallag	16
Driftskostnader	21
Inntekter fra ulike kilder	26
Driftskostnader	32
Betalt sysselsetting.....	34
Er økonomien i lokallagene forbedret eller forverret over tid?.....	36
2. Befolkningens pengegaver til frivillige organisasjoner i Norge .	39
Tidligere forskning om gaver til frivillige organisasjoner	40
Hvor gavmilde er det norske folk i internasjonal sammenligning?.....	42
Konklusjon.....	58
Litteratur	60
Sammendrag/abstract.....	61

Forord

I rapportens første hoveddel analyseres Lokallagsundersøkelsen fra 2009 som viser hvor mange lokallag som finnes i ulike typer organisasjoner i Norge. I tillegg gir den en grov oversikt over betalt arbeid, inntekter fra ulike kilder og hvordan kostnadene fordeler seg på noen hovedposter. Dette gjør det mulig å si noe om fordelingen av inntekter fra offentlige overføringer, gaver, egne aktiviteter, sponing og tilskudd fra hovedorganisasjon. På utgiftssiden er det mulig å skille mellom administrasjon, lønn, aktiviteter osv. Vi kan se på hvordan fordelingene er forskjellige mellom organisasjoner av ulike typer og hvordan de har endret seg sammenlignet med lokallagstall fra Hordalandsundersøkelsen i 1997.

I rapportens andre hoveddel sammenlignes befolkningens pengegaver til frivillige organisasjoner i Norge med 6 andre land: Australia, Canada, Frankrike, Nederland, Storbritannia, USA. Det er første gang vi får sett den norske givergleden i sammenlignende perspektiv på denne måten. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor har bidratt med materiale fra den norske undersøkelsen om frivillig arbeid som vi gjennomførte i 2009 til det sammenlignende prosjektet Generous People Generous Nations. Undersøkelsen koordineres av Pamala Wiepking ved Erasmus Universitetet i Rotterdam. Dette gjør det mulig å sammenligne andel som gir og hvor store beløp som gis og faktorer som bidrar til at folk gir penger til frivillige organisasjoner. I tillegg analyseres sammenhengen mellom folks inntekter og gaver til ulike typer organisasjoner i det norske materialet.

Arbeidene har blitt gjennomført som prosjekter ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor som i hovedsak er finansiert av Kulturdepartementet. Det blir arbeidet videre med begge disse datamaterialene med tanke på publisering på engelsk i artikkelsamlinger som er planlagt.

Oktober, 2012
Karl Henrik Sivesind

Lokallagenes økonomi og sysselsetting

Lokallagsundersøkelsen i 2009 gir for første gang et nasjonalt representativt utvalg av organisasjoner, slik at det er mulig å gi beregne omfanget av inntekter og kostnader for ulike typer organisasjoner for hele Norge. Tidligere har vår kunnskap om lokallagene i Norge vært basert på Hordalandsundersøkelsene. De har blitt gjentatt i 1980, 1990, 1998 og 2009, og kan sammenlignes med en organisasjonstelling fra 1940. Dette gir mulig for å se på hvordan organisasjons sammensetningen har endret seg over tid. Det knytter seg imidlertid noe usikkerhet til om funnene fra Hordalandsundersøkelsen kan overføres til et nasjonalt nivå.

Vi har fått et satellittregnskap til nasjonalregnskapet for ideelle og frivillige organisasjoner. Her har man foreløpig ikke publisert tall for organisasjonenes inntekter. Det er imidlertid her de raskeste endringene skjer, slik som svekkelsen av organisasjonenes nasjonale lotterier som en konsekvens av konkurranse fra skrapelodd (Gulbrandsen 2012), spilleautomatforbudet, momskompensasjon, grasrotandel, endret tippenøkkel, osv. Som denne Lokallagsundersøkelsen vil vise, finnes det dessuten mange svært små organisasjoner som ikke alltid fanges opp i vanlige datakilder som Frivillighetsregisteret, Bedrifts- og foretaksregisteret eller blant de frivillige organisasjonene som søker momskompensasjon, og som derfor kanskje ikke dekkes av nasjonalregnskapet.

Analyser av Lokallagsundersøkelsen fra 2009 sammenlignet med anslag for hele Norge basert på Hordalandsundersøkelsen fra 1997 vil dermed bidra til en bedre forståelse av lokallagenes samfunnsmessige og økonomiske betydning når det gjelder antall, kostnader, inntekter og sysselsetting. Dette er et viktig utgangspunkt for å forstå konsekvensene av endringer i offentlig politikk, samfunnsforhold og organisasjonenes aktivitet.

Om datagrunnlaget

Datagrunnlaget for den lokallagsundersøkelsen ble samlet inn i perioden desember 2009 – april 2010 i regi av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Lokallagsundersøkelsen ble gjennomført dels som en postal og dels som en web-basert spørreundersøkelse blant frivillige organisasjoner i et tilfeldig, stratifisert utvalg av norske kommuner. Respons Analyse AS i Bergen stod for den tekniske tilretteleggingen av datainnsamling fra spørreskjemaer og fra web. Utvalget av kommuner ble stratifisert for å skulle representere storbyer, store, mellomstore så vel som små kommuner, samt syv ulike landsdeler.¹ Det ble dessuten trukket to bydeler i Oslo, Nordstrand og Grorud som sammen med data fra Bergen representerer norske storbyer (Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger). Data fra Bergen ble innsamlet parallelt som ledd i Hordalandsundersøkelsen 2009. Datainnsamlingen der er gjort rede for i rapporten *Organisasjonene i Hordaland 1999–2009* (Christensen, Strømsnes & Wollebæk 2011). Spørreskjemaet til de to undersøkelsene var identisk, men det ble laget en versjon på nynorsk og en på bokmål.

Tabell 1 viser den totale svarprosenten samt den spesifikke svarprosenten for hver kommune i de organisasjonskategorier som blir analysert i denne rapporten.

---

1. Små, mellomstore og store kommuner er definert på følgende måte: 151 små kommuner hadde under 3 000 innbyggere, 137 mellomstore kommuner hadde 3 000–8 999 innbyggere og 106 store kommuner hadde 9 000–150 000 innbyggere og 4 storbyer hadde over 150 000 innbyggere pr. 1.1.2008. Landsdeler viser her til følgende syv regioner: Oslo og Akershus, Hedmark og Oppland, Sør-Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge.

Tabell 1. Svarprosent etter kommune i Lokallagsundersøkelsen 2009

Kommune	Justert bruttoutvalg	Innkomme	Svarprosent
Spydeberg	86	51	59
Frogn	198	92	46
Åsnes	166	75	45
Lillehammer	411	177	43
Skjåk	79	35	44
Drammen	710	286	40
Fyresdal	39	23	59
Mandal	286	117	41
Lund	103	40	39
Finnøy	120	45	38
Vågsøy	122	42	34
Ørsta	229	111	48
Gjemnes	99	54	55
Ørland	123	61	50
Agdenes	64	38	59
Orkdal	186	86	46
Bindal	98	34	35
Hemnes	149	70	47
Vestvågøy	235	83	35
Bydeler i Oslo			
Grorud	185	72	39
Nordstrand	289	129	45
Total	3 977	1 721	43,3

Som det fremgår av Tabell 1 er den totale svarprosenten for undersøkelsen 43,3 prosent. Samtidig ses det også at svarprosenten varierer mellom kommunene. I Spydeberg og Agdenes kommune svarte 59 prosent av de frivillige organisasjonene på spørreskjemaet, mens bare 34 prosent av organisasjonene i kommunene Vågsøy, Bindal og Vestvågøy gjorde det. Dette er på samme nivå som svarprosenten man oppnådde i Hordalandsundersøkelsen i 2009 med totalt 43,6 prosent svar (Christensen, Strømsnes & Wollebæk 2011).

Analysene baseres på lokale og regionale organisasjoner som vi har grunn til å tro eksisterte i 2009 da undersøkelsen ble gjennomført. Grunnlaget for dette var først og fremst Bedrifts- og foretaksregisteret (BoF) som er Statistisk sentralbyrås (SSB) register over alle foretak (juridiske enheter) og bedrifter i privat og offentlig sektor i Norge (se SSB 2009), Frivillighetsregisteret, samt kommunale hjemmesider og oversiktslister tilsendt fra de utvalgte kommunene. Listene ble dessuten sendt til ansatte i kommunene med spesiell kjennskap til frivillige organisasjoner (gjerne ansatte på kulturkontoret) for tilføyelser av

organisasjoner som ikke var fanget opp og strykning av organisasjoner som ikke lenger eksisterer. Det betyr at vi har justert bruttoutvalget ved å ta ut organisasjoner som melder fra at de har lagt ned driften, har flyttet ut av kommunene som er valgt ut til undersøkelsen, har blitt slått sammen med andre lag, dobbeltregistrerte organisasjoner, og organisasjoner som ikke tilhører målgruppa fordi de f.eks. har offentlig styreflertall, er en privat bedrift, osv. I tillegg har vi tatt ut organisasjoner som ikke svarer selv om spørreskjemaet er sendt ut pr post to ganger, i tillegg til elektroniske oppfordringer til å delta i undersøkelsen med påfølgende purringer der vi har hatt e-postadresser. Før andregangsutsendelse har vi søkt etter ny informasjon om postadresse, e-postadresse og kontaktperson via internett og evt. ved å kontakte nasjonalledet organisasjonen er tilsluttet. Vi har dermed lagt ned et omfattende arbeid i å nå fram til målgruppa for undersøkelsen og i å kartlegge omfanget av den grundig.²

På tross av dette arbeidet er det noen organisasjonstyper som har blitt dårligere dekket opp enn andre viser Tabell 2. Det gjelder særlig velforeninger og grendelag med 32 prosent svar. Her er det en god del organisasjoner som har lavt aktivitetsnivå store deler av året og dermed svak beredskap for å svare på spørreskjemaer som plutselig kommer i posten. Det er dessverre et faktum at det har blitt vanskelig å få en høy svarprosent i spørreundersøkelser internasjonalt. Når vi kom opp i over 43 prosent i en organisasjonsundersøkelse av denne typen må det regnes som godt, om enn ikke ideelt. Vi bruker dessuten bruttoutvalget aktivt når vi gjør anslag fra de innsamlede svarene til et nasjonalt nivå.

---

2. Sunniva Lundin gjorde en uvurderlig innsats som forskningsassistent med dette arbeidet.

Tabell 2. Svarprosent etter type (ICNPO) i Lokallagsundersøkelsen 2009

	Justert bruttoutvalg	Innkomme	Svarprosent
Kunst og kultur	325	647	50
Idrett	289	748	39
Rekreasjon og sosiale foreninger	290	661	44
Helse	31	66	47
Sosiale tjenester	33	67	49
Miljø/dyrevern	22	45	49
Velforeninger og grendelag	147	457	32
Interesseorganisasjoner	124	238	52
Politiske organisasjoner	69	160	43
Frivillighet	10	13	77
Internasjonale	14	38	37
Tro og livssyn	224	551	41
Arbeids- og næringsliv	134	286	47
	1 712	3 977	43

Beregninger av antall organisasjoner for Hordaland og resten av Norge er gjort ved å dele kommunene opp i fire størrelser og syv landsdeler pluss Hordaland. Vi har brukt det justerte bruttoutvalget av lokale og regionale lag i hver av disse gruppene. Med utgangspunkt i dette kan vi beregne antall organisasjoner pr person i kommunene som er med i undersøkelsen, og gange med befolkningstallet i hele gruppen av kommuner som de representerer.

Analysene av det nasjonale utvalget i denne rapporten og i Hordalandsundersøkelsen (Christensen et al. 2011) inkluderer ikke alle typer frivillige lokale og regionale lag. Noen kategorier organisasjoner er mangelfullt dekket opp i organisasjonstillingen at vi har valgt å ta dem ut av undersøkelsen. Det gjelder borettslag og boligsameier og pengeutdelende stiftelser. Av andre grupper organisasjoner som det finnes mange av men som vi ikke har inkludert kan nevnes ungdomsbedrifter og rockeband. Disse har gjerne for kort varighet til at det er mulig å gjøre en fullstendig kartlegging på et bestemt tidspunkt.

Når det gjelder innvandreres kulturorganisasjoner har vi fanget opp mange i tellingen vår, men svært få organisasjoner har fylt inn spørreskjemaet, antakelig på grunn av språkproblemer. Disse organisasjonene er ikke bare viktige for å formidle hjemlandets kultur til den oppvoksende generasjon, de kan også være viktige formidlere av informasjon og assistanse når det gjelder tilpasning til det norske samfunnet. De bør derfor gjøres gjenstand for undersøkelser med andre metoder.

Videre er organisasjoner som først og fremst utfører betalte velferdstjenester ikke i målgruppa for denne undersøkelsen. De regnes som frivillige eller ideelle organisasjoner i mange sammenhenger i Norge, men spørreskjemaet vi utarbeidet med tanke på medlemsbasert aktivitet passer ikke for disse organisasjonene. Det bør heller gjøres en egen undersøkelse for ideelle organisasjoner som utfører velferdstjenester først og fremst ved hjelp av betalte ansatte. Dette gjelder områder som utdanning, helse, sosiale tjenester og juridisk rådgivning. På utdanningsområdet er folkeakademier, studieforbund og ulike frivillige organisasjoner også utelatt fra analysene her fordi de er mangelfullt dekket opp. Innen helse og sosiale tjenester tas imidlertid frivillige organisasjoner som ikke først og fremst utfører betalte velferdstjenester med.

Dette betyr at om man skal gi et anslag over det totale antall lokale og regionale lag og foreninger i Norge, må anslag for disse utelatte kategoriene også inkluderes.

Lokallag i Hordaland sammenlignet med resten av Norge

Hordalandsundersøkelsene har vært utgangspunkt for mye av vår kunnskap om lokallag i Norge og om endringer i det frivillige organisasjonssamfunnet. De har blitt gjentatt i 1980, 1990, 1998 og 2009, og kan sammenlignes med en organisasjonstelling fra 1940. Det kan finnes grunner til å betrakte Hordaland som «Lille Norge». Befolkningen er fordelt mellom landkommuner, småbyer og en storby, noe som gir et godt utgangspunkt for videre beregninger. Man kan likevel ikke være helt sikker på om det man observerer i Hordaland og Bergen også stemmer for resten av Norge. Siden Hordaland ligger på Vestlandet, kan det antas at religiøse organisasjoner har vært overrepresentert. Andre motkulturer som avhold og målsak har også stått sterkere der enn mange andre steder i Norge. Dessuten er det mange organisasjoner for innen kor og sang og musikk, samt innen jordbruk, utmark og fiske i landkommunene i Hordaland. Kan svekkelsen av folkebevegelsene som er observert i Hordalandsdataene ha blitt forsterket av at de motkulturelle folkebevegelsene i utgangspunktet stod sterkere her (Christensen et al. 2011; Selle & Øymyr 1995; Wollebæk & Selle 2002)? For å finne svar på dette skal vi først sammenligne lokallagsundersøkelsene fra 2009 i Hordaland med resten av Norge. Fokuset settes på organisasjonstettheten og omfanget av lokallag i ulike typer.

I Hordaland er det omtrent 8 900 lokale og regionale frivillige organisasjoner. I Norge utenom Hordaland er antallet omtrent 78 000 lokale og regionale frivillige organisasjoner i sammenlignbare kategorier. Det viser beregninger av antall organisasjoner i et utvalg kommuner sett i forhold til folketallet (Tabell 4). Det gir 20 organisasjoner pr 1 000 personer i Hordaland og 18 i resten

av landet, viser Tabell 3. Det er altså en større organisasjonstetthet i Hordaland enn i resten av Norge.

En annen forskjell er at Bergen utgjør en stor andel av folketallet Hordaland, mye større enn i storbyene utgjør i resten av landet. I Hordaland bor imidlertid en mye mindre andel av befolkningen i store kommuner. I Hordaland finner vi hele 54 prosent av lokallagene i storbyen Bergen og 28 prosent i store kommuner, mens i resten av landet er bare 20 av lokallagene i storbyene Oslo, Stavanger og Trondheim, mens hele 57 prosent bor i store kommuner. I små og mellomstore kommuner finnes imidlertid omtrent samme andel av lokallagene i Hordaland og i resten av landet med hhv. 4 og 15 prosent og 6 og 17 prosent, viser Tabell 3. Disse forskjellene kan ha betydning for hvor mange og hvilke typer organisasjoner som finnes i Hordaland sammenlignet med resten av landet. I alle kommunestørrelser er flere organisasjoner per 1000 innbyggere enn i resten av landet. Forskjellen er størst i store og små kommuner. I små kommuner i Hordaland er det hele 81 organisasjoner pr 1000 innbyggere, mens det i resten av landet «bare» er 45. I store kommuner i Hordaland er organisasjonstettheten 23 organisasjoner mens den i resten av landet er 16. Den store tettheten i små kommuner generelt har sammenheng med at mange organisasjoner har lokallag også i små kommuner, men de har da typisk få medlemmer. I små kommuner i Hordaland finnes det spesielt mange kunst og kulturorganisasjoner, f.eks. kor, musikklag og lokalkultur, men også organisasjoner knyttet til lokalt næringsliv, utmark, jordbruk og fiske. Hordalandsundersøkelsene har vist at det er flere lag som blir lagt ned enn opprettet både i undersøkelsen fra 1989 til 1999 og fra 1999 til 2009 (Christensen et al. 2011; Wollebæk & Selle 2002). Likevel er det fremdeles en større organisasjonstetthet i Hordaland enn i resten av landet. Vi vet imidlertid ikke om den sterke nedgangen som har blitt observert og grundig analysert skyldes en «Hordalandseffekt» som kommer av en sterkere representasjon av motkulturelle bevegelser, bønder og fiskere som i senere tid har gått kraftigere tilbake i Hordaland enn i landet som helhet.

Tabell 3. Fordeling av lokallag etter kommunestørrelse og pr 1000 innbyggere i Hordaland og resten av Norge i 2009

Kommunestørrelse	Prosent av folketallet		Prosent av lokallagene		Organisasjonstetthet	
	Hordaland	Norge	Hordaland	Norge	Hordaland	Norge
Små	4	6	15	15	81	45
Mellomstore	15	17	18	22	25	24
Store	28	57	31	50	23	16
Storby	54	20	36	13	14	12
Alle	100	100	100	100	20	18

Ved å sammenligne organisasjonssammensetningen i Hordaland med resten av landet skal vi her se om det fremdeles er spor av en slik eventuell Hordalandseffekt. Tabell 4 viser hvor mange og hvor stor andel av organisasjoner som tilhører i ulike kategorier i Hordaland og i resten av landet. I Hordaland er det en større andel av lokallagene i næringsliv og religion og en mindre andel innen kunst og kultur, idrett og velforeninger og grendelag. Det er en lavere andel idrettslag i Hordaland i kommuner av alle størrelser, noe som kan skyldes spredt bosetting i landkommunene. Dermed samles aktiviteten i fleridrettslag og det blir færre spesialiserte idrettslag enn i resten av landet. Idrettsaktiviteten samles også i færre lag som følge av regional sentralisering i bygdesentra. En mindre andel lag innen idrett og kunst og kultur i Hordaland kan skyldes at det er en mindre tetthet av slike foreninger i storbyer generelt og at dette sjiktet med Bergen i større grad dominerer i Hordaland enn i resten av landet. Forskjellen når det gjelder mer næringsliv og mindre grendelag og velforeninger kan ha sammenheng med at små og mellomstore kommunene er mer spredtbygde og landlige i Hordaland enn i resten av landet. Det er også en litt større andel religiøse lag i Hordaland enn i resten av landet, som er forenlig med at motkulturene står sterkere her. Det er imidlertid ingen forskjell i andel lag innen politiske- og interesseorganisasjoner, der f.eks. målsak, avhold og andre motkulturer ville gjøre seg gjeldende. Dette kan tyde på at Hordaland har blitt mere likt resten av landet gjennom svekkelsen av de gamle folkebevegelsene, men at det fremdeles er forskjeller som kan knyttes til et spredt bosettingsmønster og landlig bosettingsmønster og næringsliv i landkommunene og til at Bergen har en stor del av folketallet.

Tabell 4. Organisasjoner i Hordaland sammenlignet med resten av Norge etter type (ICNPO) i 2009

Organisasjonstype	Hordaland	Prosent	Norge uten Hordaland	Prosent
Kunst og kultur	1 381	15	13 227	17
Idrett	1 266	14	12 958	17
Rekreasjon og sosiale foreninger	1 568	18	13 095	17
Helse	157	2	1 390	2
Sosiale tjenester	151	2	1 308	2
Miljø/dyrevern	43	0	780	1
Velforeninger, grendelag og huseierfor.	987	11	9 833	13
Interesseorganisasjoner	498	6	4 573	6
Politiske organisasjoner	287	3	3 209	4
Frivillighet	10	0	269	0
Internasjonale	104	1	660	1
Tro og livssyn	1 361	15	10 573	14
Næringsliv	711	8	3 286	4
Yrke- og arbeidstaker	394	4	2 670	3
Alle	8 917	100	77 831	100
N uvektet		6 044		3 979

Endringer i sammensetningen av lokallag

Når vi har dannet oss et bilde av hva «Hordalandseffekten» kan føre til, skal vi se på endringer i sammensetningen av lokallag fra 1997 til 2009 (Tabell 5). Tallene for 1997 er estimater for hele Norge gjort separat for bykommuner og landkommuner. Disse tallene inngikk i Hopkinsundersøkelsen sammen med tall for det sentrale organisasjonsnivået og velferdstjenester fra andre kilder (Sivesind, Lorentzen, Selle & Wollebæk 2002; Sivesind et al. 2004). Tallene for 2009 er basert på tall fra lokallagsundersøkelsen, der tall fra Hordalandsundersøkelsen 2009 (Christensen et al. 2011) er veiet inn i beregninger basert på det nasjonale utvalget i henhold til folketall. Inkludering av tallene fra Hordaland endrer imidlertid ikke fordelingen mellom organisasjonstypene i noen betydelig grad, noe man kan se ved å sammenligne Norge uten Hordaland Tabell 4 med tallene for Lokallagsundersøkelsen 2009 midt i Tabell 5. Til det utgjør folketallet i Hordaland en for liten andel av folketallet i Norge.

På flere områder er forskjellene i fordeling mellom organisasjonstyper i 1997 og i 2009 i Tabell 5 de samme som vi så mellom Hordalandsundersøkelsen 2009 og Lokallagsundersøkelsen 2009 i Tabell 4 i forrige avsnitt. Det er en større andel idrettslag og velforeninger og grendelag og en mindre andel tro- og livssyn og næringslivsorganisasjoner i 2009 enn i 1997. Det kan derfor ikke utelukkes at estimatet for disse organisasjonskategoriene i 1997 i Tabell 5 var preget av «Hordalandseffekten» som vi fortsatt observerer i Hordalandsdataene fra 2009 i Tabell 4 i forrige avsnitt. Nedgangen i tros- og livssynsorganisasjoner fra 18 til 14 prosent fra 1997 til 2009 i Tabell 5 er imidlertid sterkere enn Hordalandseffekten skulle tilsi. Det samme er økningen i velforeninger og grendelag og i idrettslag. Det kan dermed se ut som om Hordaland i 2009 ligger et sted i endringsprosessen mellom de nasjonale estimatene fra 1997 og 2009. Det kan bety at utviklingen i Hordaland fortsatt ligger litt etter resten av landet, men at Hordalandseffekten er i ferd med å forsvinne. I tillegg er det en økning i antall interesseorganisasjoner fra 1997 til 2009 fra 8 til 12 prosent i de nasjonale estimatene som ikke kan forklares med noen Hordalandseffekt som kan observeres i dataene fra 2009.

Tabell 5. Fordeling av lokallag etter type (ICNPO) i 1997, 2009 og 2012, antall og prosent

Organisasjonstype	Hopkins-undersøkelsen		Lokallagsundersøkelsen		Frivillighetsregisteret	
	1997	Prosent	2009	Prosent	2012	Prosent
Kunst og kultur	16 377	17	13 793	17	5 071	22
Idrett	12 415	13	13 664	17	7 047	31
Rekreasjon og sosiale foreninger	17 750	18	13 644	17	4 073	18
Helse	1 946	2	1 428	2	423	2
Sosiale tjenester	1 523	2	1 386	2	818	4
Miljø/dyrevern	361	0	806	1	215	1
Velforeninger og gren- delag	8 115	8	10 056	12	1 457	6
Interesseorganisasjoner	4 021	4	4 768	6	2 327	10
Politiske organisasjoner	3 916	4	3 294	4	139	1
Frivillighet			272	0	57	0
Internasjonale	605	1	733	1	398	2
Tro og livssyn	17 768	18	11 012	14	720	3
Arbeids- og næringsliv	11 908	12	6 265	8	272	1
Alle	96 705	100	81 121	100	23 017	100

En annen viktig forskjell mellom tallene fra 1997 og 2009 i Tabell 5 er en nedgang i antall lag. For alle organisasjonstyper samlet har det vært en nedgang fra omtrent 96 700 til 81 100. Sammenligningen omfatter kategorier av organisasjoner der beregningsgrunnlaget er mest mulig likt på de to tidspunktene. En høyere generell organisasjonstetthet i Hordaland som fremdeles gjorde seg gjeldende i 2009 (Tabell 3), på tross av nedgang (Christensen et al. 2011) kan imidlertid ha ført til en viss overestimering av antall lokallag i Norge i 1997. Det kan derfor hende at nedgangen fra 1997 til 2009 i Tabell 5 er litt overdrevet. Tallene for 2009, basert på et utvalg av 19 kommuner og to bydeler i Oslo som dekker fire kommunestørrelser og syv landsdeler supplert med tall fra Hordaland med Bergen, er imidlertid det mest pålitelige beregningsgrunnlaget vi har for Norge som helhet.

Til sammenligning vises fordelingen i Frivillighetsregisteret fra 15. januar 2012 i relevante ICNPO-kategorier. Der var det 23 017 organisasjoner på alle nivåer. I tillegg kommer 1 092 organisasjoner i kategorien Barne- og ungdomsorganisasjoner som er særegen for frivillighetsregisteret. Disse kan stort sett fordeles mellom kunst og kultur, idrett og rekreasjon og sosiale foreninger. For de fleste større kategorier har Frivillighetsregisteret nådd en deknings-

grad på mellom 30 og 50 prosent sammenlignet med Lokallagsundersøkelsen fra 2009, med unntak av tros- og livssyn og arbeids- og næringsliv der dekningsgraden bare er 7 og 4 prosent. Mange arbeidslivsorganisasjoner er utelukket fra Frivillighetsregisteret av kriteriet om at registreringsenhet skal være «ikke-økonomisk (ideell) forening», som det heter i *Lov om register for frivillig virksomhet*. Når det gjelder tro og livssyn kan det være små muligheter for å få grasrotandel som gjør at mange organisasjoner ikke registrerer seg. Pengespill og religion er jo en uheldig kombinasjon for mange. Idrett, sosiale tjenester, interesseorganisasjoner og internasjonale organisasjoner er feltene med den høyeste dekningsgraden på mellom 49 og 59 prosent, antakelig fordi det finnes sentralledd som har vært pådrivere for registrering på disse feltene. Denne sammenligningen viser at det må sterke insentiver for at mindre lokallag skal registrere seg i Frivillighetsregisteret, og at en utvalgsundersøkelse er et viktig hjelpemiddel for å kartlegge dette feltet i sin fulle bredde. Frivillighetsregisteret inneholder dessuten foreløpig lite informasjon om hver enkelt organisasjon.

For å kunne skille mellom en evt. Hordalandseffekt og mer generelle endringstendenser, skal vi trekke inn en type data som hele tiden har vært samlet inn gjennom representative undersøkelser på landsbasis. Det dreier seg spørreundersøkelser om frivillig arbeid. Siden mange lokallag i stor grad baserer seg på frivillige, og de frivillige i første rekke er aktive på det lokale nivået, er det rimelig å anta at endringer i omfanget av aktivitet på lokalt nivå gir seg utslag i både hvor mye frivillig arbeid som utføres og hvor mange lokallag som finnes. Dersom det frivillige arbeidet i et lokallag går under et kritisk nivå vil laget måtte legge ned.

Tabell 6 viser andel av de frivillige arbeidstimene som utføres for en bestemt type frivillige organisasjoner. Spørsmålet dreier seg om hvor mange timer frivillig arbeid man utførte i løpet av de siste fire ukene. Dette antas å være en periode som ikke er lenger enn at de fleste kan huske omtrent hvor mange timer frivillig arbeid de har utført. Det er overraskende sterkt samsvar mellom endringstendensen i andel av lokallagene i Tabell 5 og i andel av de frivillige arbeidstimene i Tabell 6. Det er framgang begge steder når det gjelder idrett og velforeninger og grendelag, mens det er tilbakegang når det gjelder rekreasjon og sosiale foreninger, tro og livssyn og arbeids- og næringsliv. Andel av det frivillige arbeidet i idretten har økt fra 21 til 24 prosent, samtidig som andel av lokallagene har økt fra 13 til 17 prosent. Andelen av det frivillige arbeidet i velforeninger og grendelag har økt fra 3 til 7 prosent samtidig som andel av lokallagene har økt fra 8 til 12 prosent. Dette er et felt hvor kommunene i mange tilfeller har oppmuntret til opprettelsen av nye lag, og flere velforeninger og grendelag har tatt mer ansvar for vedlikehold og stell av lekeplasser og utearealer. Videre har nedgangen i frivillig arbeid innen rekreasjon og sosiale foreninger vært fra 20 til 15 prosent og andelen av lokallag har gått tilbake fra 18 til 17 prosent. Nedgangen i frivillig arbeid innen religiøse

organisasjoner har vært fra 11 til 6 prosent og i lokallag har den vært fra 18 til 14 prosent. På dette feltet finnes det mange små lokallag som i liten grad rekrutterer nye medlemmer og frivillige og som dermed blir lagt ned etter hvert som de frivillige blir eldre eller faller fra. Innen arbeidsliv har det frivillige arbeidet gått ned fra 10 til 3 prosent mens andel lokallag har gått ned fra 12 til 8 prosent. Her skjer det nok en forskyvning av aktivitet fra lokalt til regionalt og sentralt nivå, samtidig som arbeidet i mindre grad blir basert på frivillige. Også innen miljø- og dyrevern har det vært en økning begge steder, selv om feltet er så lite at det knapt nok er målbart i prosent av antall lokallag. På et område er det imidlertid motstridende endringstendenser. Innen interesseorganisasjoner har andel lokallag gått opp fra 4 til 6 prosent, mens andel av det frivillige arbeidet har gått ned fra 4 til 1 prosent. Her har det f.eks. vært en sterk økning i antall lag for ulike typer sykdommer og diagnoser men siden det ikke blir mer frivillig arbeid, har nok betalte ansatte tatt mer av oppgavene i mange organisasjoner på dette feltet. I flere tilfeller er nye organisasjoner i stor grad basert på aktivitet på sentralt nivå. Det store samsvaret vi gjennomgående finner mellom endringer i andel lokallag og i andel av det frivillige arbeidet tyder på at vi har å gjøre med endringer som påvirker frivillig sektor i Norge på bred basis, og at Hordalandseffekten har en begrenset virkning på funnene basert på Hordalandsundersøkelsen fra 2009.

Tabell 6. Andel av frivillige arbeidstimer siste fire uker etter organisasjonskategori (ICNPO), 1997 - 2009. Prosent

Organisasjonskategori	Andel av frivillige arbeidstimer siste fire uker		
	1997	2004	2009
Kultur og fritid	52	54	54
Kunst og kultur	11	12	14
Idrett	21	21	24
Rekreasjon og sosiale foreninger	20	21	15
Velferd	12	13	15
Utdanning og forskning	2	4	6
Helse, pleie og redningsarbeid	3	7	5
Sosiale tjenester	6	4	3
Politiske, humanitære og miljø	11	10	9
Miljøvern	1	2	2
Interesseorganisasjoner	4	1	1
Politiske partier	3	2	3
Internasjonale	3	2	3
Bolig og økonomi	15	17	14
Velforeninger og grendelag	3	9	7
Borettslag	1	4	4
Arbeids- og næringsliv	10	5	3
Tro og livssyn	11	6	6
Andre	1		3
Alle organisasjonskategorier	100	100	100

Kilder: 1997 (Sivesind, Lorentzen, Selle & Wollebæk 2002), 2004 (Sivesind 2007), 2009 (Wollebæk & Sivesind 2010)

Kan tallene fra undersøkelsene av frivillig arbeid gi noen indikasjoner på om nedgangen i antall lokallag vi ser i Tabell 5 fra 1997 til 2009 er reell? Det frivillige arbeidet omregnet til fulltidsårsverk lå på omtrent 115 000 i 1997 og i 2009 (Sivesind et al. 2002 ; Wollebæk & Sivesind 2010). Samtidig økte imidlertid befolkningen slik at omfanget av det frivillige arbeidet gikk ned sett i forhold til befolkningsgrunnlaget i Norge. I 2009 deltok 48 prosent av den voksne befolkningen i frivillig arbeid i løpet av et år, og det er bare Sverige som kommer opp på samme nivå. Når det gjelder antall timer frivillig arbeid sett i forhold til befolkningens størrelse kommer Norge imidlertid bare inn blant de 5 til 10 fremste land i verden (Sivesind & Selle 2010). Det har vært en nedgang i andelen som er frivillige i storbyer mens det har vært en økning i spredtbygde strøk, der de frivillige er mest avgjørende for opprettholdelsen av lokallagene. Gitt at de frivillige finnes der det er lokallag, skulle man tro at dette ikke trengte å føre til noen nedgang i antall lokallag. Dette skulle i og for seg ikke peke i retning av en svekkelse av lokallagene. Det er imidlertid flere

spørsmål i undersøkelsen om frivillig arbeid som peker i retning av at det frivillige arbeidet i større grad blir løsrevet fra medlemskap i foreningene, og at de frivillige i mindre grad er innstilt på å ta oppgavene som er nødvendige for å opprettholde et lokallag (Wollebæk & Sivesind 2010). Dette gir ikke noen sterk indikasjon på at det har skjedd en nedgang i antall lokallag, men det peker i retning av noen mekanismer som kan bidra til en slik utvikling.

Det virker dermed sannsynlig at det har skjedd en nedgang i antall lokallag i Norge, på linje med det som har blitt observert i Hordaland (Christensen et al. 2011). Selv om en Hordalandseffekt ikke kan utelukkes i sammenligningen av antall lokallag og andeler innen ulike kategorier fra 1997 til 2009, tyder dette på at de viktigste endringene i Tabell 5 også har sammenheng med reelle endringer i organisasjonssamfunnet. På denne bakgrunn kan vi se nærmere på endringer i økonomi og sysselsetting i de frivillige organisasjonene.

Driftskostnader

Det har skjedd en sterk økning i lokallagenes driftskostnader fra 1997 til 2008. Tabell 7 Tabell 7 viser at driftskostnadene for alle lokallagene i Norge i utvalgte, sammenlignbare kategorier økte fra 5,8 milliarder til 10,6 milliarder i løpende priser. Det betyr en økning på 80 prosent. I samme periode økte konsumprisindeksen med 28,5 prosent.³ Det kan dermed virke som om lokallagene har hatt en svært sterk reell økonomisk vekst selv om de har blitt færre. Økonomien i frivillig sektor som helhet har imidlertid vokst enda raskere. Driftskostnadene har økt fra 40 milliarder i Hopkinsundersøkelsen fra 1997 (Sivesind et al. 2002; Sivesind et al. 2004) til 79 milliarder i satellittregnskapet for ideelle og frivillige organisasjoner for 2009⁴ i løpende priser (Tabell 7), en økning på nesten 100 prosent. I årene 2006 – 2009, som er perioden det foreløpig foreligger satellittregnskap for, har det vært vekst både i sysselsetting og driftskostnader for alle kategorier organisasjoner, men denne veksten kan jo skyldes organisasjoner på nivået over de som dekkes av lokallagsundersøkelsen. Det kan også være organisasjoner som leverer velferdstjenester eller sentralledd og enkeltstående organisasjoner med et nasjonalt aktivitetsfelt. Fordi lokallagene ikke har økt like rask som frivillig sektor som helhet, har deres andel av driftskostnadene gått ned fra 17 til 16 prosent av frivillig sektor fra 1997 til 2009.

---

3. <http://www.ssb.no/kpi/kpiregn.html>

4. Kilde: <http://www.ssb.no/orgsat/>

Tallene på driftskostnader i lokallag fra 1997 er nasjonale estimater som inngikk i Hopkinsundersøkelsen (Sivesind et al. 2002; Sivesind et al. 2004). Tallene for 2009 er estimert ved å beregne gjennomsnittlig driftskostnader for alle organisasjoner som gav opplysninger om det i spørreundersøkelsen. Spørsmålet som ble stilt var: «Omtrent hvor store utgifter hadde foreningen til drift av foreningsarbeidet i 2008? Oppgi beløpet i hele kroner.» Beregningene er basert på 3 817 organisasjoner som har besvart spørsmålet. Organisasjoner som ikke besvarte spørsmålet har fått verdien 0. Dette gjør at estimatet for driftskostnader i 2009 må betraktes som forsiktig. Det finnes imidlertid svært mange lokallag som har lave driftskostnader. Gjennomsnittlige driftskostnader er 184 000 men medianen er bare 30 000 pr år. Det er derfor grunn til å anta at de fleste av de som ikke har besvart ikke har hatt driftskostnader av betydning, og at det derfor vil ha små konsekvenser for det totale anslaget å gi dem verdien 0. Enkeltorganisasjoner med driftskostnader over 10 millioner er også tatt ut fordi de vil påvirke fordelingen mellom organisasjonskategorier i for sterk grad.

Beregningene for 2009 er gjort for å være mest mulig sammenlignbare med tallene fra 1997. Det kan imidlertid innvendes at det regionale nivået ikke er fullstendig dekket opp i lokallagstallene på noen av tidspunktene. Dette framkommer tydelig når vi sammenligner tallene fra lokallagsundersøkelsen i 2009 med tall som dekker regionale og lokale lag som søkte momskompensasjon i 2009 (Tabell 7).⁵ Særlig når det gjelder idretten, som det ser ut til har klart å samle tall på driftskostnader for svært store deler av sin organisasjon, er tallene fra momssøkerne vesentlig høyere enn i beregningene fra lokallagsundersøkelsen. I lokallagsundersøkelsen ligger idretten inne med 3,6 milliarder, mens NIF rapporterte 4,6 milliarder i driftskostnader for det lokale og regionale nivået til Lotteritilsynet i forbindelse med sin søknad om momskompensasjon. Det er også høyere driftskostnader innen sosiale tjenester og religion blant momssøkerne enn i lokallagstallene. Innen sosiale tjenester er det 0,7 milliarder i lokallagsundersøkelsen og 1,4 milliarder i momssøknadene. Innen tros- og livssynsorganisasjoner er det 0,8 milliarder i lokallagsundersøkelsen og 1,1 milliarder i momssøknadene. Forskjellen ligger i at regionalleddet til organisasjoner som NIF, Røde Kors, Hørselshemmedes Landsforbund og enkelte misjonsforeninger og tros- og livssynsorganisasjoner rapporteres til Lotteritilsynet. Regionalledd der aktiviteten i liten grad involverer frivillig arbeid har imidlertid i mange tilfeller ikke besvart spørreskjemaet fra

---

5. Takk til Bjarne Hellem i Stiftelses- og Lotteritilsynet som har tilrettelagt tallene fra momskompensasjonen for denne undersøkelsen på oppdrag av Kulturdepartementet.

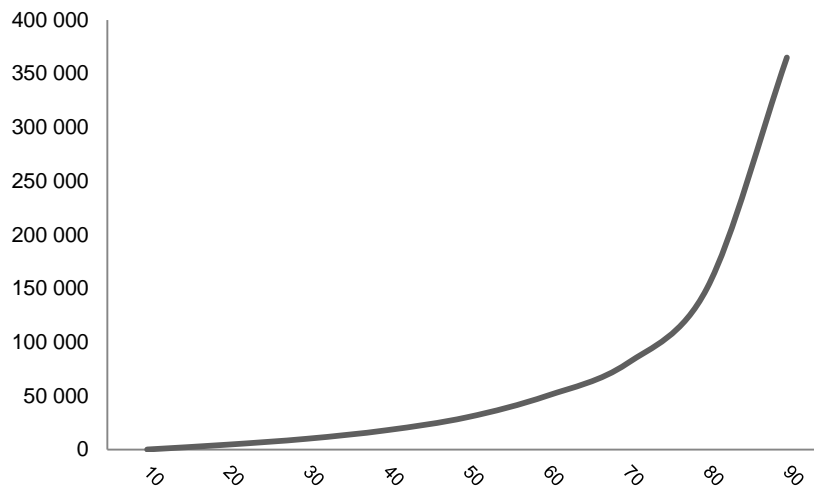
Lokallagsundersøkelsen. De oppfatter ikke at de tilhører målgruppa, siden mange spørsmål dreier seg om frivillig og medlemsorientert aktivitet. Alt i alt tyder dette på at anslaget fra lokallagsundersøkelsene er dekkende for driftskostnadene på lokallagsnivået, men at tall for regionalnivået er mangelfullt dekket opp. Fremtidige forskningsprosjekter med fokus på nivået over lokallagsnivået bør derfor ta for seg regionalleddenes økonomi med en egen metodisk tilnærming.

Tabell 7. Fordeling av driftskostnader etter organisasjonstype (ICNPO) i 1997 og fra ulike kilder for 2009, NOK 1000 og prosent

Organisasjonstype	Lokallag 1997	%	Lokallag 2009	%	Nasjonalregnskap 2009	%	Moms-søkere 2009	%
Kunst og kultur	991 922	17	1 807 412	17	5 729 000	9	1 059 508	11
Idrett	1 332 466	23	3 638 597	34	7 463 000	11	4 614 790	48
Rekreasjon og sosiale foreninger	901 337	15	796 709	8	2 458 000	4	696 400	7
Helse	120 187	2	270 025	3	7 935 000	12	108 819	1
Sosiale tjenester	229 872	4	688 760	7	12 401 000	19	1 436 845	15
Miljø- og dyrevern	42 689	1	229 004	2	322 000	0	18 255	0
Velforeninger og grendelag	178 574	3	223 406	2	6 833 000	10	15 309	0
Interesseorganisasjoner	398 306	7	509 775	5	6 624 000	10	424 964	4
Politiske organisasjoner	301 173	5	94 169	1	492 000	1	3 838	0
Frivillighet			237 442	2	113 000	0	10 275	0
Internasjonale	116 924	2	42 555	0	1 701 000	3	50 144	1
Tro og livssyn	401 254	7	757 856	7	3 539 000	5	1 091 622	11
Økonomi og arbeidsliv	811 152	14	1 292 340	12	11 355 000	17	-	-
Alle	5 825 856	100	10 588 050	100	66 965 000	100	9 530 769	100
Antall organisasjoner			3 817				12 223	

Hvilke kategorier har hatt den raskeste veksten i lokallagsundersøkelsene? Idrettens andel har økt fra 23 til 34 prosent av lokallagenes samlede inntekter. Selv om vi tar bort organisasjonene med de aller største driftskostnadene fra beregningene, kommer idretten ut med en omtrent like stor andel, noe som tyder på at det ikke bare er de største idrettslagene som har vokst. Idrettens sterke økonomiske stilling bekreftes også av tallene fra søknadene om momskompensasjon. Hvis vi ser bort fra idretten, har resten av frivillig sektor hatt en vekst på 56 prosent, dvs. bare litt over halvparten av veksten i frivillig sektor som helhet. Innen rekreasjon og sosiale foreninger har det vært en sterk tilbakegang i andel fra 15 til 8 prosent. Dette kan virke mye, men det er en tendens som stemmer overens med nedgang i frivillig arbeid og i andel av lokallagene i denne kategorien. Ellers har interesseorganisasjoner gått fram fra 7 til 10 prosent, i tråd med økningen i andel lokallag, men på tross av nedgang i frivillig arbeid. Dette kan skyldes at betalte ansatte utfører mer av oppgavene i mange organisasjoner på dette feltet. Denne antakelsen styrkes av at driftskostnadene i nasjonalregnskapet er svært høye. Nedgangen til politiske organisasjoner (5 – 1 prosent) virker for sterk til å være reell. Det må skyldes at få og lite representative organisasjoner har besvart dette spørsmålet i undersøkelsen, særlig fordi andel lokallag og frivillig arbeid holder seg på høyt nivå. Økningen i driftskostnader i miljøvern stemmer imidlertid overens med økningen i antall lokallag og frivillig arbeid på feltet. Økonomi og arbeidsliv har gått tilbake fra 14 – 12 prosent når det gjelder andel av driftskostnadene. Andel lokallag og frivillig arbeid har også gått tilbake på dette feltet. Nedgangen i driftskostnader på lokalnivået kan skyldes at den økonomiske aktiviteten har blitt flyttet fra det lokale nivået og oppover i organisasjonshierarkiet, siden driftskostnadene i nasjonalregnskapet er svært høye.

Figur 1. Driftskostnader i lokallag i 2009, deciler

Det finnes svært mange små lokallag i Norge. Figur 1 viser at over halvparten av lokallagene har mindre enn 50 000 kroner i driftskostnader i 2009. Gjennomsnittlige driftskostnader er 184 000 men medianen er bare 30 000 kroner pr år. Dette er noe av forklaringen på at en så liten andel av lokale og regionale lag og foreninger i Norge søker momskompensasjon eller registrerer seg i Frivillighetsregisteret. Sett på bakgrunn av at så mange har veldig liten økonomisk aktivitet, er dette ikke så overraskende. Det er lite å hente for lagene ved å gå igjennom en slik registrerings- og søknadsprosess. Selv om de skulle være tilsluttet et sentrallidd som kan ta de med i en søknad, kan dette koste mer enn det smaker for alle parter. Det var 12 226 lokale, regionale og enkeltstående organisasjoner som har et lokalt arbeidsområde som ble godkjent for momskompensasjon i 2009 (Tabell 7). I 2012 har Frivillighetsregisteret kommet opp i over 27 000 organisasjoner viser Tabell 5. Sett i lys av hvor stor andel av lokallagene i Norge som er små i økonomisk forstand, må dette sies å være ganske mye.

Inntekter fra ulike kilder

Tallene når det gjelder fordeling av inntekter fra ulike kilder innen de forskjellige organisasjonstypene er presentert i Tabell 8. Den viser at andelen inntekter som kommer fra kommune, stat og fylke for lokale og regionale lag og foreninger lå på 16 – 17 prosent både i 1997 og 2009. Dette kan virke svært lavt. Det har tidligere vært vist at frivillig sektor som helhet får rundt en tredjedel av inntektene fra det offentlige. Dette er på nivå med hva man finner i andre nordiske land, men mye lavere enn hva man finner i vestlige EU-land der andelen ligger på 58 prosent (Sivesind 2007; Sivesind et al. 2002; Sivesind et al. 2004; Wollebæk & Sivesind 2010). Andel av inntektene fra det offentlige på lokallagsnivå er altså på under halvparten av hva den er for frivillig sektor som helhet i Norge. Her må man ta med i betraktningen at de frivillige organisasjoner nyter godt av rimelig leie av offentlige bygninger og anlegg som skoler, idrettshaller og utendørsarenaer. I tillegg fikk lokallagene i 2009 8 prosent av inntektene overført fra hovedorganisasjonen. Dette kan også inkludere offentlige overføringer som f.eks. spillemidler som kommer via NIF eller Frifond.

Gaver og testamentariske gaver ligger på til sammen 6 prosent i 2009 som det gjorde i 1997. Andelen som kommer fra loddsalg og basar har gått ned fra 10 til 8 prosent, mens andelen fra sponsing og reklame har gått opp fra 5 til 9 prosent. Dette betyr at organisasjonene generer omtrent tre fjerdedeler av inntektene gjennom egen aktivitet. Dette viser noe av vitaliteten i det lokale organisasjonslivet i Norge, på tross av nedgangen vi har sett i antall lag.

Av de organisasjonene som har deltatt i undersøkelsen, er det et stort antall som har oppgitt hvor stor andel av inntektene som kom fra ulike kilder på en liste med 12 alternativer. 3806 av 4 234 organisasjoner eller 90 prosent har besvart et eller flere av alternativene om inntekter fra ulike kilder. Av disse er det 628 eller 15 prosent som har svart 0 på alle alternativer. Det er imidlertid tydelig at oppdelingen i spørreskjemaet ikke alltid passer med oppdelingen i lokallagets regnskap. Noen organisasjoner oppgir svar som ikke blir 100 prosent til sammen, eller de slår sammen svarene til noen få samleposter. I analysen går vi ut fra at de prosentene som oppgis er riktige, inklusive når de oppgis til 0. Ingen svar regnes også som 0 i inntekt. Dette er utgangspunktet for å regne ut hvor mange kroner den angitte andelen av driftskostnadene for hver enkelt organisasjon utgjør. Dette har så blitt brukt for å estimere en prosentfordeling mellom ulike typer inntekter for hver enkelt organisasjonskategori. Estimeringen til nasjonalt nivå baserer seg på antall organisasjoner i en kategori i de utvalgte kommunene sett i forhold til det beregnede antall organisasjoner i den gruppen kommunen tilhører når det gjelder landsdel og kommunestørrelse. Listen med svaralternativer når det gjelder typen inntekter er endret mellom undersøkelsene i 1997 og 2009. «Hovedorganisasjon» har kommet til, mens det er flere alternativer fra 1997-undersøkelsen som er slått sammen til «Annet salg og utleie». Dette har nok særlig påvirket fordelingen mellom «Annet salg og utleie» og «Uspesifisert».

Inntektsfordelingen innen det egengenererte området er dessverre forbundet med noe usikkerhet. Det er nok ikke alltid svaralternativene passer så godt med måten organisasjonene stiller opp sine regnskaper. Dette har nok særlig påvirket fordelingen mellom «Annet salg og utleie» og «Uspesifisert». I noen tilfeller kan det se ut til at noen har plassert «Medlemskontingent» i «Annet salg og utleie», slik som i kategorien interesseorganisasjoner i 1997. Inntektene for loppemarked er dessuten overraskende lave, så det kan hende at disse også har havnet i «Annet salg og utleie». Det er også noen organisasjonskategorier som er basert på et svært lite antall utfylte spørreskjemaer. Det gjelder særlig frivillighet, miljø- og dyrevern og internasjonale. Man bør derfor ikke fordype seg for mye i detaljer i Tabell 8. Det er likevel noen overordnede observasjoner man kan gjøre ved å se nærmere på denne tabellen. Det er først og fremst internasjonale organisasjoner, som inkluderer bistand, og tros- og livssynsorganisasjoner som får en betydelig del av inntektene fra gaver. Innen den siste kategorien har andelen økt fra 23 – 38 prosent samtidig som inntekter fra loddsalg og basar har økt fra 8 – 12 prosent. Ellers er det organisasjoner innen helse og interesserorganisasjoner som fremdeles får betydelige inntekter fra loddsalg og basar med hhv. 17 og 20 prosent, mens slike inntekter har gått ned fra 10 til 8 prosent for sektoren som helhet. Helse, sosiale tjenester og interesseorganisasjoner har en kraftig forskyvning fra salg og utleie (hhv 35 – 1, 16 –

1 og 34 – 1 prosent) til overføringer fra stat og fylke (hhv. 0 – 14, 6 – 29 og 2 – 14 prosent). Dette kan være et resultat av bortfall av inntekter fra spilleautomater som har blitt kompensert av staten. Innen internasjonale organisasjoner har det skjedd en tilsvarende forskyvning fra salg og utleie (47 – 2) til uspesifiserte inntekter (0 – 38 prosent) som kan være utslag av det samme. Idretten har også en nedgang i annet salg og utleie (13 – 4), men ser ut til å kunne kompensere for dette med arrangementsinntekter og sponing og reklame. Når det gjelder offentlige overføringer er det i tillegg miljøvern, politiske organisasjoner og frivillighet som får største andeler med hhv. 27, 54 og 77 prosent siden det finnes særegne støtteordninger for organisasjoner på disse områdene. I tillegg til kompensasjon fra spillemidler er det mange organisasjoner som har fått økte offentlige overføringer gjennom momskompensasjon, grasrotandel og ExtraStiftelsen Helse og Rehabilitering (Gulbrandsen 2012).

Ikke overraskende er det idretten som tar inn mest fra sponing og reklame og dermed har økt andelen av inntektene her fra 16 – 20 prosent. Det er bare kunst og kultur som oppgir inntekter av betydning fra loppemarkeder på 3 prosent. Dette er overraskende lavt. Det kan tenkes at det skjuler seg mere dugnadsinnsats som gir penger i kassa gjennom salg av kaffe og kaker, pølser, kioskvarer og medlemseffekter innen arrangement og annet salg og utleie, i tillegg til salg av billetter til arrangementer. Både organisasjoner innen kunst og kultur og idrett som får hhv 23 og 19 prosent av inntektene fra slike kilder. Velforeninger og grendelag skaffer også betydelige midler fra loppemarked, arrangement og salg og utleie med til sammen 27 prosent av inntektene, i tillegg til 20 prosent til sammen fra gaver og innsamlinger og loddsalg og basar. På dette feltet er det nok en blanding av lokal dugnadsinnsats og utleie av lokaler og arealer som ligger til grunn for inntektene. Organisasjonskategorien er nok sammensatt av svært ulike typer foreninger og grendehus.

Alt i alt er det mange endringsprosesser som ser ut til å påvirke inntektssiden i de frivillige organisasjonene. Dette bør derfor følges opp med mere forskning også på nasjonalt nivå. Her har vi nøkkelen til å forstå mange av endringene som preger den frivillige sektoren i Norge.

Tabell 8. Fordeling av inntekter fra ulike kilder etter organisasjonstype (ICNPO) i 1997 og 2009, prosent

	Kunst og kultur		Idrett		Rekreasjon		Helse		Sosiale tjenester	
	1997	2009	1997	2009	1997	2009	1997	2009	1997	2009
Kontingent	22	12	28	21	27	31	22	21	12	2
Loppemarked	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Arrangement	12	21	8	15	10	12	3	3	7	3
Annet salg og utleie	16	2	13	4	29	10	35	1	16	1
Sponsing	5	7	16	20	2	5	2	0	2	0
Hovedorg	-	3	-	7	-	3	-	3	-	20
Loddsalg og basar	12	8	15	9	16	10	21	17	6	4
Gaver og innsamling	3	5	6	4	3	3	2	2	5	4
Arv og testamente	0	0	0	0	0	1	2	0	1	0
Kommune	12	9	8	6	7	5	6	8	13	15
Stat og fylke	5	14	1	4	2	2	0	14	6	29
Uspesifisert	12	15	6	12	4	18	6	30	32	21
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N utvektet		561		490		550		48		51

Tabell 8. Fortsettelse

	Miljø og dyrevern		Velforeninger grendelag		Interesse- organisasjoner		Politiske organisasjoner		Frivillighet	
	1997	2009	1997	2009	1997	2009	1997	2009	1997	2009
Kontingent	20	30	5	16	22	24	-	0	32	35
Loppemarked	0	0	0	1	0	0	-	1	0	1
Arrangement	0	6	1	8	0	2	-	0	13	15
Annet salg og utleie	1	0	34	1	2	0	-	0	14	11
Sponsing	0	3	0	7	0	0	-	2	2	5
Hovedorg	-	3	-	11	-	7	-	6	-	0
Loddsalg og basar	0	1	7	20	2	3	-	3	13	7
Gaver og innsamling	0	2	5	7	1	3	-	5	10	13
Arv og testamente	0	0	2	1	0	0	-	0	1	0
Kommune	0	11	27	7	13	20	-	23	9	6
Stat og fylke	69	17	2	14	49	34	-	54	1	3
Uspesifisert	10	27	16	9	9	7	-	6	4	4
Total	100	100	100	100	100	100	-	100	100	100
N utvektet		26		182		110	-	12		259

Tabell 8. Fortsettelse

	Internasjonale		Tro og livssyn		Økonomi		Alle	
	1997	2009	1997	2009	1997	2009	1997	2009
Kontingent	8	7	2	7	51	62	25	23
Loppemarked	0	0	0	0	0	0	0	1
Arrangement	1	4	2	7	4	2	7	12
Annet salg og utleie	47	2	8	8	20	1	20	4
Sponsing	0	9	0	0	3	1	5	9
Hovedorg	-	7	-	2	-	23	-	8
Loddsalg og basar	8	6	8	12	0	1	10	8
Gaver og innsamling	28	22	23	38	4	0	6	6
Arv og testamente	0	1	0	3	0	0	0	0
Kommune	6	4	9	11	4	1	10	7
Stat og fylke	3	2	26	5	4	1	7	9
Uspesifisert	0	38	20	7	9	7	10	13
Total	100	100	100	100	100	100	100	100
N utvektet		37		354		311		2991

Driftskostnader

Det er vanskelig å gi en fornuftig analyse av kostnader til ulike formål. Dette er fordi store deler kostnadene havner i sekkeposter i flere organisasjonskategorier. 46 prosent er administrasjon innen helse, 58 prosent er lønn innen sosiale tjenester, 54 prosent er andre utgifter innen velforeninger og grendelag. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er internasjonale organisasjoner og religion som overfører de største andelene til hovedorganisasjon. Dette er nok penger som i stor grad går videre til bistand og misjon. Idrett og kunst og kultur er felter som bruker store andeler av driftskostnadene på lønn og godtgjørelser, noe som peker i retning av mange som har småjobber som ledere, trenere og instruktører, og som i tillegg får kjøregodtgjørelser.

Av de organisasjonene som har deltatt i undersøkelsen, er det et stort antall som har oppgitt hvor stor andel av inntektene som brukes til ulike formål på en liste med 9 alternativer. 3 724 av 4 234 organisasjoner eller 88 prosent har besvart et eller flere spørsmål om inntekter. Av disse er det 756 eller 18 prosent som har svart 0 på alle alternativer når det gjelder hvilke formål utgiftene er brukt til. Det er imidlertid tydelig at oppdelingen i spørreskjemaet ikke alltid passer med oppdelingen i regnskapet til organisasjonene. Noen oppgir svar som ikke blir 100 prosent til sammen, eller de slår sammen svarene til noen få poster. I analysen går vi ut fra at de prosentene som oppgis er riktige, inklusive når de er 0. Ingen svar regnes også som 0 i driftskostnader. Dette er utgangspunktet for å regne ut hvor mange kroner den angitte andelen av driftskostnadene for hver enkelt organisasjon utgjør. Dette har så blitt brukt som utgangspunkt for å estimere en prosentfordeling mellom ulike typer inntekter for hver enkelt organisasjonskategori. Estimeringen til nasjonalt nivå baserer seg på antall organisasjoner i en kategori i de utvalgte kommunene sett i forhold til det beregnede antall organisasjoner i den gruppen kommunen tilhører når det gjelder landsdel og kommunestørrelse. På grunn av ulik bruk av sekke kategorier som «andre utgifter» har det ikke vært mulig å sammenligne tallene fra 1997 med tallene fra 2009.

For alle lokallagene går hele 29 prosent av driftskostnadene til lønn og godtgjørelser og 32 prosent går til lokaler og aktivitet, som må sies å være den utadrettede aktiviteten. Bare 13 prosent går til mer innadrettede aktiviteter som administrasjon, lederopplæring og informasjonsmateriell. 4 prosent er overføringer til hovedorganisasjon, men lokallagene får samlet dobbelt så mye tilbake.

Tabell 9. Fordeling av kostnader etter organisasjonstype (ICNPO) i 2009, prosent

	Kunst og kultur	Idrett	Rekreasjon og sosiale foreninger	Hel-se	Sosiale tjenester	Miljø- og dyrevern	Velforeninger og grendelag
Administrasjon	6	6	8	46	5	6	7
Lokaler	10	12	29	9	14	4	24
Aktivitet	19	18	23	9	10	15	5
Lederopplæring	0	2	2	2	2	0	0
Infomateriell	4	4	4	1	3	2	6
Lønn	14	22	3	14	58	31	3
Godtgjørelser	17	11	3	3	1	1	1
Overf. hoved-org.	2	5	5	1	1	2	0
Andre utgifter	26	20	24	15	6	38	54
Total	100	100	100	100	100	100	100
N utvektet	698	536	677	71	72	28	300

Tabell 9. Fortsettelse

	Interesse-organisasjoner	Politiske organisasjoner	Frivillighet	Internasjonale	Tro og livssyn	Økonomi og arbeidsliv	Alle
Administrasjon	9	12	3	7	6	11	8
Lokaler	12	13	11	8	18	10	13
Aktivitet	32	36	12	17	11	27	19
Lederopplæring	2	3	0	3	1	1	1
Infomateriell	9	18	3	2	3	4	4
Lønn	15	1	63	16	31	21	21
Godtgjørelser	6	1	0	2	3	5	8
Overf. hoved-org.	4	8	0	22	16	2	4
Andre utgifter	11	7	7	24	10	20	20
Total	100	100	100	100	100	100	100
N utvektet	256	134	11	41	551	349	3724

Betalt sysselsetting

Tabell 10 viser at det var 11 878 fulltidsansatte i lokallag i 2009. Det er en sterk økning fra 8 373 i 1997. Lokallagenes andel av den betalte sysselsettingen i resten av frivillig sektor har gått fram fra 14 til 17 prosent viser sammenligninger med Hopkinsundersøkelsen fra 1997 (Sivesind et al. 2002; Sivesind et al. 2004) og Satellittregnskapet for 2009. Den viktigste endringen finner vi i idretten som har gått fram fra 1 229 til 2 594 fulltidsansatte. Til sammenligning viser Satellittregnskapet som også gjengis i Tabell 10 at det var 4 096 årsverk i idretten i 2009 når alle nivåer tas med. Som vi har sett tidligere har idretten økt både når det gjelder antall lokallag, frivillig arbeid og driftskostnader i lokallagene. Innen sosiale tjenester har det også vært en sterk økning i betalt sysselsetting fra 491 til 2 608 årsverk, men her er det nedgang i antall lokallag og frivillig arbeid. Det har imidlertid vært en sterk økning i driftskostnader, og lønnskostnadene utgjør en svært stor andel av driftskostnadene. Sosiale tjenester har særlig økt sine inntekter fra stat og fylke, noe som kan ha sammenheng med kompensasjon for spillemidler. Det ser dermed ut til at dette kan ha bidratt til å styrke det lokale og regionale nivået når det gjelder faste ansatte. Tros- og livssynsorganisasjoner har en sterk nedgang i betalt sysselsetting fra 1 187 til 1 038. Dette stemmer overens med en nedgang i antall lokallag og i frivillig arbeid. Driftskostnadene holder seg imidlertid på samme nivå. Dette kan ha sammenheng med at tros- og livssynsorganisasjonene har økt sine inntekter fra gaver og innsamlinger. De overfører imidlertid også en betydelig andel av inntektene til hovedorganisasjonen, og antakelig videre til misjon og bistand.

Det er bare 451 av 4 234 organisasjoner som svarer at de har faste ansatte på lokalt plan. Beregningene er basert på at de resterende organisasjonene ikke har faste ansatte. Organisasjonene blir i spørreundersøkelsen deretter bedt om å oppgi hvor mange faste ansatte de hadde og hvor mange av disse som var i full stilling. Til slutt blir de bedt om å oppgi hvor mange timer i uken evt. deltidsansatte arbeidet i gjennomsnitt. Med utgangspunkt i disse opplysningene er deltidsarbeid regnet om til fulltidsarbeid og lagt sammen med det antallet som oppgis å være i full stilling. Dette har så blitt brukt som utgangspunkt for å beregne hvor mange fulltidsansatte det er i hver enkelt organisasjon. Estimeringen til nasjonalt nivå baserer seg på antall organisasjoner i en kategori i de utvalgte kommunene sett i forhold til det beregnede antall organisasjoner i den gruppen kommunen tilhører når det gjelder landsdel og kommunestørrelse.

Ellers har økonomi og arbeidsliv gått sterkt tilbake når det gjelder betalt sysselsetting på lokallagsnivå fra 2 102 – 1 315 årsverk, slik det har gjort når det gjelder driftskostnader, frivillig arbeid og antall lokallag. Her ser det ut til at

aktiviteten flytter seg til høyere nivåer i organisasjonshierarkiet. Rekreasjon og sosiale foreninger hadde få ansatte i utgangspunktet og har mistet noen fra 1997 til 2009. Antall årsverk har gått ned fra 579 til 388. Dette er nok et resultat av en generelt redusert aktivitet i kategorien siden det er nedgang i antall lokallag, frivillig arbeid og en sterk nedgang i driftskostnader. Innen interesseorganisasjoner er det også nedgang i betalte ansatte i lokallagene fra 571 – 219 årsverk. Dette bidrar til et svært komplekst bilde: Det er økning i andel lokallag, nedgang i frivillig arbeid og redusert andel av driftskostnadene på lokalt nivå men likevel svært høye driftskostnader i nasjonalregnskapet. Dette stemmer overens med antakelsen om at betalte ansatte utfører mer av oppgavene dette feltet, men at dette skjer på nivået over lokallagene eller i enkeltstående, nasjonale organisasjoner. Dette dreier seg nok om en svært sammensatt kategori der ulike undergrupper preges av ulike endringstendenser.

Tabell 10. Betalt sysselsetting i lokallag etter organisasjonstype (ICNPO) i 1997 og 2009, fulltidsårsverk og prosent

Organisasjonstype	Lokallagsundersøkelse		Lokallagsundersøkelse		Satellitregnskap	
	1997	Prosent	2009	Prosent	2009	Prosent
Kunst og kultur	1 579	19	1 793	15	4 578	14
Idrett	1 229	15	2 594	22	4 096	12
Rekreasjon og sosiale foreninger	579	7	388	3	2 012	6
Helse	375	4	736	6	-	-
Sosiale tjenester	491	6	2 608	22	3 298	10
Miljø- og dyrevern	-	0	507	4	213	1
Velforeninger og grendelag	23	0	58	0		0
Interesseorganisasjoner	571	7	219	2	5 362	16
Politiske organisasjoner	143	2	12	0	355	1
Frivillighet	-	-	445	4	236	1
Internasjonale	94	1	166	1	2 406	7
Tro og livssyn	1 187	14	1 038	9	2 813	8
Økonomi og arbeidsliv	2 102	25	1 315	11	8 284	25
Alle	8 373	100	11 878	100	33 417	100

N uvektet: 451

Lokale og regionale lag og foreninger i den frivillige sektoren i Norge lar seg ikke fange i noe enkelt fortellergrep. Det er nedgang i antall lokallag, fortsatt høyt nivå når det gjelder frivillig arbeid, vekst i driftskostnader, økning i inntekter fra arrangementer, sponning, overføringer fra hovedorganisasjon og fra det offentlige, og en stor del av utgiftene går til utadrettet aktivitet. Det mest bekymringsfulle er imidlertid at den økonomiske veksten er langsommere på lokallagsnivå enn i frivillig sektor ellers, særlig om vi holder idretten utenfor.

Pengeinnsamling kommet inn som det nye store satsingsområdet for mange frivillige organisasjoner i Norge. Er det dette som skal sikre de frivillige organisasjonene selvstendige og sikre inntekter i framtida? Dette skal vi se nærmere på i neste hoveddel.

Er økonomien i lokallagene forbedret eller forverret over tid?

Lokallagsøkonomien har utviklet seg ganske forskjellig i de organisasjonskategoriene vi har observert. Det er nok også store forskjeller innad i de enkelte kategoriene. Den klare vinneren på kultur og fritidsfeltet er uten tvil idretten som går fram både når det gjelder antall lag, driftskostnader, betalt arbeid og frivillig arbeid. Idretten har hatt en nedgang i inntekter fra annet salg og utleie som kan skyldes bortfall av automatinntekter, men ser ut til å kunne kompensere for dette med økte arrangementsinntekter samt sponning og reklame. Kunst og kultur kommer i en mellomstilling. Kategorien går litt tilbake når det gjelder antall lag, noe som kan skyldes regional sentralisering. Det er imidlertid fortsatt forholdsvis høye driftskostnader, det blir flere betalte ansatte, og det er en økning i andel av de frivillige arbeidstimene. Dette resulterer i inntekter fra dugnadsarbeid og arrangementer, men det kommer også mye inntekter fra offentlige overføringer. Rekreasjon og sosiale foreninger går tilbake når det gjelder antall lag, frivillig arbeid og særlig når det gjelder driftskostnader. Det er også en nedgang i betalt sysselsetting. Her er nok en stor del av feltet i reell tilbakegang, selv om enkelte organisasjoner også klarer seg bra. Dugnadsbaserte inntekter er fortsatt viktige, men det er forholdsvis små offentlige overføringer.

Helse og sosiale tjenester går tilbake når det gjelder antall lokallag, men de klarer seg forholdsvis godt økonomisk og øker den betalte sysselsettingen. Organisasjonene på disse feltene har hatt en dreining fra egengenererte inntekter til offentlige overføringer, noe som kan skyldes bortfall og kompensasjon for automatinntekter. Innen sosiale tjenester er det dessuten store overføringer fra hovedorganisasjonene.

Politiske, internasjonale og interesseorganisasjoner er forholdsvis stabile når det gjelder antall lag, men de går tilbake når det gjelder driftskostnader og

betalte ansatte. Interesseorganisasjonene går i tillegg tilbake når det gjelder frivillig arbeid. Innen denne gruppen av samfunnsorienterte organisasjoner skiller det lille feltet miljøvern seg ut ved at det går fram både når det gjelder antall lag, driftskostnader, betalt arbeid, frivillig arbeid. Politiske og miljøorganisasjoner får større offentlige overføringer enn gjennomsnittet, antakelig fordi de er inne på egne støtteordninger. Internasjonale og interesseorganisasjoner generer imidlertid inntekter gjennom innsamlinger og lotterier samtidig som det har blitt mer offentlige overføringer, antakelig som følge av bortfall og kompensasjon for automatinntekter. Interesseorganisasjonene får også en del inntekter gjennom overføringer fra hovedorganisasjonene.

Tros- og livssynsorganisasjoner går kraftig tilbake når det gjelder antall lokallag, frivillig og betalt arbeid, men klarer seg overraskende godt økonomisk. Dette er fordi de opprettholder høye inntekter fra gaver og innsamlinger og fra loddsalg og basar. En stor del av inntektene kanaliseres imidlertid videre til hovedorganisasjon og antakelig derfra til bistand og misjon.

Innen bolig og økonomifeltet har velforeninger og grendelag økning i antall organisasjoner og frivillig arbeid, men har svært få ansatte og lave driftskostnader sett under ett. De får inntekter både fra salg og utleie og fra gaver og innsamlinger, dvs. både fra markedstransaksjoner og fra dugnad. Nærings- og arbeidsliv går imidlertid kraftig tilbake når det gjelder antall organisasjoner, frivillig og betalt arbeid, men klarer seg bedre økonomisk særlig på grunn av store overføringer fra hovedorganisasjonene.

Lokallagene i Norge ligger i krysningspunktet mellom skiftende offentlige støtteordninger og rammevilkår på den ene side og de frivilliges oppslutning på den annen side. Når det svikter på begge sider, går det raskt utfor, slik det finnes eksempler på innen rekreasjon og sosiale foreninger. Det generelle bildet er imidlertid at offentlige overføringer fremdeles utgjør en liten andel av inntektene, men vi må ta høyde for at noen av de uspesifiserte inntektene og overføringer fra hovedorganisasjon kommer fra staten. Det kan blant annet skyldes at spilleautomatinntektene går fra å være egengenerert salg og utleie til å bli kompensasjon overført fra det offentlige. En del av den ekstra «frivillighetsmilliarden» har nok nådd lokallagsnivået og særlig noen kategorier, men preger sektoren som helhet lite. Selv med svært høye anslag på hvor mye de offentlige overføringene kan ha økt, har det vært en reell økonomisk vekst på lokallagsnivået. Denne veksten er imidlertid svakere enn for frivillig sektor som helhet. Lokallagenes andel av driftskostnadene gått ned fra 17 til 16 prosent, men andelen av den betalte sysselsettingen har likevel gått fram fra 14 til 17 prosent.

Generelt er fortsatt lokallagene bemerkelsesverdig flinke til å skaffe inntekter på egenhånd, enten det er gjennom dugnadsbaserte, inntektsbringende aktiviteter og arrangementer eller gjennom lotterier og innsamlinger. Dette er en viktig årsak til den reelle veksten vi har sett når det gjelder driftskostnader og betalt sysselsetting.

Befolkningens pengegaver til frivillige organisasjoner i Norge

Det har lenge vært vanlig å påstå at det norske folk er svært gavmildt. Den årlige TV-aksjonen har ofte blitt framhevet som «unik i verden». Den har riktig nok pågått lenge og mobiliserer et bredt korps av frivillige bøssebærere. Den norske dugnadsånden møter massemediet TV. Fenomenet TV-aksjoner med innringing og kjendiser som opptrer oppstod i imidlertid i USA på midten av sekstitallet, der det ble samlet inn penger til bl.a. funksjonshemmede og til United Negro College Fund i de første årene. Det finnes nå et utall TV-aksjoner rundt i verden. Det kan f.eks. dreie seg om mediekampanjer som arrangeres i forbindelse med katastrofer som jordskjelvet i Haiti, årvisse TV-aksjoner for bestemte organisasjoner som kreftforeninger eller til inntekt for ulike formål som *'Sport Relief'* og *'Comic Relief'* i Storbritannia. I senere tid har internett blitt både en egen innsamlingsarena og en mobiliseringsplattform for andre innsamlinger. I tråd med slike internasjonale trender finnes det nå flere TV-aksjoner også i Norge – både foranlediget av bestemte katastrofer – og årvisse som Artistgallaen. Det norske innsamlingsmarkedet har også blitt mer lik det man finner i andre land ved at fokuset i stadig sterkere grad settes på å rekruttere faste givere og faddere. I det hele tatt har pengeinnsamling blitt en høyt prioritert, profesjonelt organisert og sentral del av mange frivillige organisasjoners inntektsbringende aktiviteter. Etter bortfallet at inntekter fra spilleautomater er dette et av de viktigste virkemidlene på sentralt nivå i organisasjonene for å skaffe inntekter gjennom egen aktivitet og dermed redusere avhengigheten av offentlige overføringer (Gulbrandsen 2012). På lokalt nivå er dugnadsbaserte aktiviteter som loppemarkeder, salg av kaffe, pølser og kioskvarer og lignende fortsatt viktige inntektskilder, særlig på kultur- og fritidsfeltet.

Det er flere sammenlignende undersøkelser som viser at den norske dugnadsinnsatsen er i verdenstoppen når det gjelder andel av befolkningen som deltar i løpet av et år. Det har imidlertid ikke vært gjort like grundige sammenligninger av den norske befolkningens pengegaver til frivillige organisasjoner. «Philantropy» er et stort forskningsfelt i USA, men begynner å gjøre

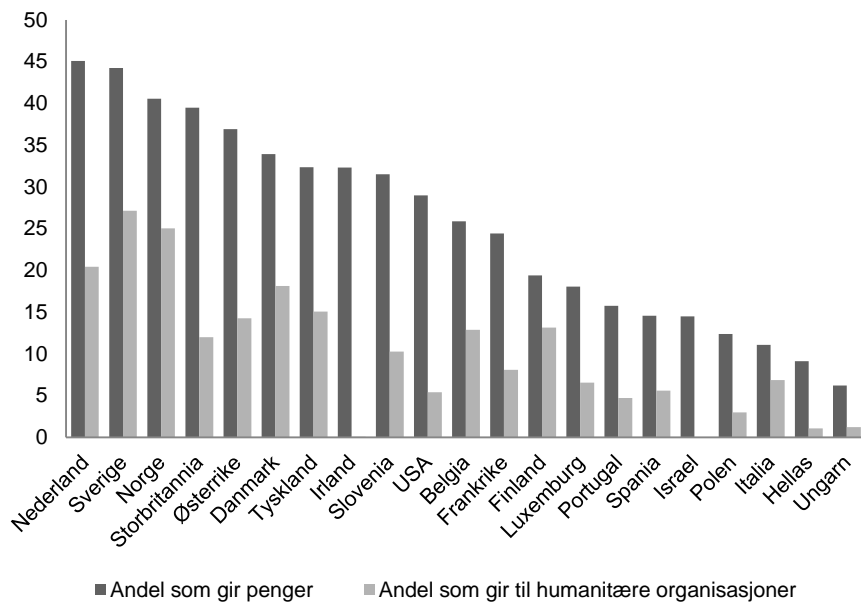

seg gjeldende i Europa, bl.a. gjennom forskernettverket Ernop.eu (The European Research Network on Philanthropy). Den økte satsingen og profesjonaliseringen av innsamlingsarbeidet i Europa gjør at forskningen må ta dette på alvor også her.

Tidligere forskning om gaver til frivillige organisasjoner

En av de viktigste sammenlignende undersøkelsene til nå som har data om gaver til frivillige organisasjoner er European Social Survey fra 2002 (ESS 2002). Figur 2 viser at 41 prosent av norske hushold gav til frivillige organisasjoner. Dette var omtrent på samme nivå som Storbritannia og foran Østerrike med 37 prosent og Danmark med 34 prosent og Tyskland, Irland og Slovenia med 32 prosent. På topp finner vi ikke overraskende Sverige og Nederland der frivillig sektor har spesielt stor betydning i samfunnet, i Sverige først og fremst gjennom kultur- og fritidsorganisasjonene og i Nederland gjennom nonprofittorganisasjoner som driver velferdstjenester. I de nordiske landene og nordeuropeiske land som Nederland, Tyskland og Belgia inngår det store befolkningsandeler som gir penger til humanitære organisasjoner.

Figur 2. Andel av respondentene fra hushold som gir penger til frivillige organisasjoner i European Social Survey 2002

Andelen av den norske befolkningen som gir til frivillige organisasjoner i ESS 2002 er imidlertid lavere enn vi har sett i flere norske undersøkelser. Dette kan ha sammenheng med at ESS 2002 spør samlet om flere typer støtte og tilknytning til frivillige organisasjoner på ett område. F.eks. når det gjelder en forening for idrett eller utendørsaktiviteter spørres det om man i løpet av de siste 12 måneder har vært medlem, deltatt, gitt penger eller gjort frivillig arbeid. Dette kan føre til at man rapporterer den mest framtreddende støtten/tilknytningen for hver kategori, men overser mindre viktige bidrag. Dette er antakelig grunnen til at vi finner lavere tall for andel som har gjort frivillig arbeid og som har gitt gaver i ESS 2002 enn i nasjonale undersøkelser som fokuserer mer eksplisitt på en type støtte eller tilknytning om gangen. I ESS 2002 rapporterte bare 37 prosent i Norge at de hadde gjort frivillig arbeid (Fridberg & Kangas 2008), mens i Frivillig innsatsundersøkelsen fra 1997 var andelen 52 prosent, i tilsvarende undersøkelser fra 2004 var den hele 58 prosent, og i 2009 var den på 48 prosent (Wollebæk & Sivesind 2010). Når det gjelder andelen som gir gaver, var andelen i ESS 2002 som nevnt 41 prosent, mens den i Frivillig Innsats 1997 var 51 prosent. Mens ESS 2002 spør om *respondenten* har gitt gaver, spør Frivillig Innsats 1997 om *husholdet* man tilhører har gitt pengegaver. Dette er en viktig forskjell fordi mange gaver

ikke gis av enkeltpersoner men som en felles gave fra et hushold eller en familie. Dette gjelder ikke minst faste månedlige gavebeløp og fadderavtaler. Slike felles gaver vil ikke bli fanget like godt opp om fokuset er på den enkelte respondentens gaver. Undersøkelsen om frivillig arbeid som Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor gjennomførte i 2009 viser at andelen respondenter som tilhører et hushold som har gitt penger til frivillige organisasjoner siste 12 måneder var på 75 prosent i 2009, en sterk økning fra 1997 da andelen bare var 51 prosent (Wollebæk & Sivesind 2010). Det kan dermed ha skjedd store endringer siden ESS 2002 ble gjennomført. Dette ville ikke være overraskende sett på bakgrunn av den sterkt økte satsingen i mange frivillige organisasjoner på innsamling av penger og sterkere fokus på rekruttering av faste givere og faddere (Gulbrandsen 2012). For å kunne forstå hva denne utviklingen fører til trenger vi grundige analyser av det norske folks pengegaver til frivillige organisasjoner og sammenligninger med andre land.

Hvor gavmilde er det norske folk i internasjonal sammenligning?

For å sette norsk giverglede på kartet har *Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor* bidratt med materiale fra den norske undersøkelsen om frivillig arbeid som vi gjennomførte i 2009 til det sammenlignende prosjektet *Generous People Generous Nations*. Undersøkelsen koordineres av Pamala Wiepking ved Erasmus Universitetet i Rotterdam. Så langt har hun klart å samordne datasett fra undersøkelser om gaver til frivillige organisasjoner fra syv land: Australia, Canada, Frankrike, Nederland, Storbritannia, USA og Norge.⁶ I det følgende presenteres først sammenligninger av andel som gir og hvor store beløp som gis, før sammenhengen mellom gaver og inntekter i ulike land analyseres nærmere. Deretter skal vi se på hvilke faktorer som bidrar til at folk gir penger til frivillige organisasjoner.

Tabell 11 viser andel av respondentene som oppgir at husholdet de tilhører har gitt pengegaver til frivillige organisasjoner i løpet av de siste 12 måneder. Siden undersøkelsen i USA bare registrerer de som gir mer enn 25 \$ i løpet av et år, brukes denne nedre grensen i alle landene for å sikre sammenlignbare

---

6. Kilder: Nederland: Giving in the Netherlands Panel Study 2005
USA: Center on Philanthropy Panel Study 2005
Frankrike: Giving France 2008
Australia: Giving Australia 2005
Storbritannia: Helping Out 2007
Canada: Canada Survey of Giving, Volunteering and Participating 2004

tall. Dette fører til at andelen hushold som gir i Norge går ned fra 75 til 61 prosent. Vi kommer dermed i nederste sjikt sammen med Frankrike som har 60 prosent givere. Deretter følger USA med 64 prosent, mens Storbritannia, Canada, Nederland og Australia ligger på andeler fra 72 til 74 prosent. Det bør nevnes at det er forholdsvis rike land som er med i denne gruppen av syv land som undersøkelsen omfatter. Dette gir et ganske annet bilde enn ESS 2002 der Norge hadde en høy rangering når det gjelder giverandel.

Tabell 11. Andel som gir til frivillige organisasjoner og gavebeløp pr år i syv land

	AU	FR	UK	NL	USA	CA	NO
Prosent av hushold som gir^a	74	60	72	73	64	73	61
Gjennomsnittlig gavebeløp^{abc}	337	152	482	290	1 253	355	229
Median gavebeløp^b	98	44	158	88	200	95	46
Prosentiler:^b							
20	16	0	0	14	0	14	0
40	62	19	141	54	45	58	26
60	156	75	423	131	450	148	79
80	402	218	957	351	1 606	392	265
N	6 175	1 195	2 037	1 351	7 969	20 832	1 932

Noter: a Basert på personer som gir mer enn 25 \$ fordi dette er seleksjonskriterium i undersøkelsen fra USA

b Gavebeløp korrigert for inflasjon oppgis i US\$ fra 2005, se fotnote 1

c Forskjellene mellom landene er statistisk signifikant ved Kruskal Wallis test: $P < 0,01$

I Tabell 11 sammenlignes også gavebeløp. Siden undersøkelsene i de ulike land er gjennomført i årene fra 2004 til 2009 (Se fotnote 6), er tallene korrigert for inflasjon og oppgitt i amerikanske dollar fra 2005. Ser vi på gjennomsnittlig gavebeløp kommer Frankrike med 152 \$ et godt stykke bak Norge med 229 \$. Deretter følger Nederland, Australia og Canada med beløp fra 290 – 355 \$. USA stiller i særklasse med et gjennomsnittlig gavebeløp på hele 1 253 \$, noe som er over fem ganger så stort som i Norge.

Gavebeløp er imidlertid svært skjevt fordelt i befolkningen; mange gir lite eller ingenting mens noen svært få gir store beløp. Gjennomsnittstall blir sterkt påvirket av slik ulikhet i fordelingen. I det følgende skal vi derfor bruke mål der ulik fordeling gir mindre utslag. Median er et slikt mål. Det betyr det tallet som kommer midt i en rekke når tallene er rangert fra lav til høy. Dette målet på sentraltendens blir dermed ikke påvirket av noen få ekstremt høye tall. Median gavebeløp i Norge er 46 \$ i løpet av et år. Det er på samme nivå som Frankrike med 44, mens Nederland, Canada og Australia har vesentlig høyere beløp med hhv 88, 95 og 98 \$. Medianen i Storbritannia er 158 og i USA 200 \$. Forskjellen mellom landene blir dermed mye mindre enn når vi så

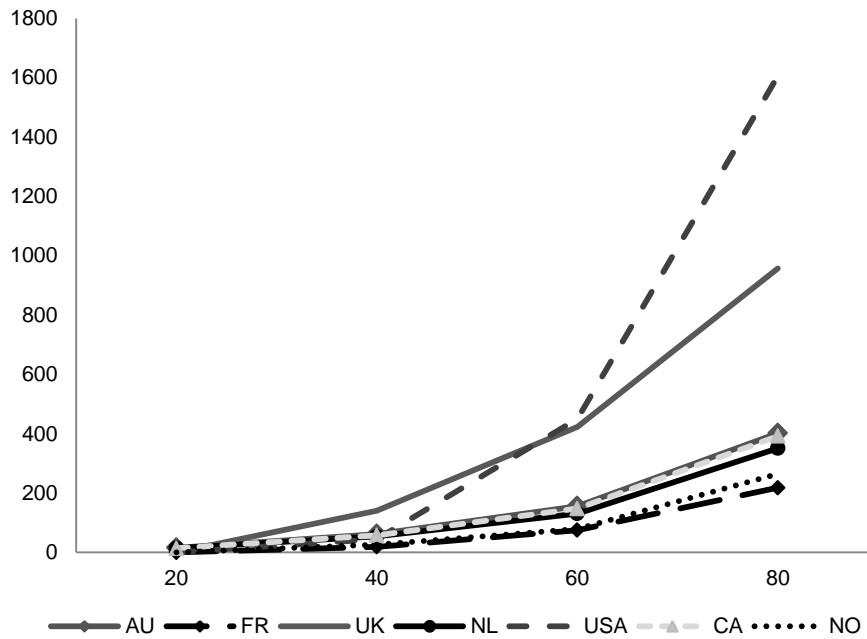
på gjennomsnittstall, men USA har likevel fire ganger så stort median gavebeløp som Norge.

For å se nærmere på hvordan gaveløpene fordeler seg i befolkningen, har vi også delt respondentene i hvert land inn i prosentiler i Tabell 11. Den 20., 40., 60. og 80. prosentilen presenteres, det vil si de tallene som deler en rangert rekke gavebeløp i fem like store deler. Disse fordelingene vises med grafer i Figur 3. De nederste 20 prosentene i befolkningen gir ingenting eller under 16 \$ i alle land.⁷ De nederste 40 prosentene gir mindre enn 19 \$ i Frankrike, 26 \$ i Norge, 45 \$ i USA og fra 54 til 62 \$ i Nederland, Canada og Australia. Storbritannia skiller seg ut ved at 40 prosent av befolkningen gir hele 141 \$ eller mindre. I den 60. prosentilen skiller USA og Storbritannia seg tydelig ut fra resten av landene med gavebeløp på 450 og 423 \$. Deretter følger Australia, Canada, Nederland med beløp mellom 156 og 131 \$. Norge og Frankrike kommer nederst med 79 og 75 \$. Når vi kommer til den 80. prosentilen er det USA som kommer på topp ved at 20 prosent av befolkningen gir 1 606 \$ per år eller mer og går dermed forbi Storbritannia med 957 \$. De resterende landene er fremdeles samlet med beløp fra 402 \$ og nedover. Norge ligger i nedre del av dette sjiktet med 265 \$, bare etterfulgt av Frankrike med 218 \$.

---

7. USA samler ikke inn tall for gaver under 25\$.

Figur 3. Fordeling av gavebeløp i prosentiler i syv land

Tabell 1 og Figur 3 viser dermed at USA har de største forskjellene i gavebeløp i befolkningen. De kommer over 0 omkring den 20. persentilen som i de andre landene, tar igjen Storbritannia ved 60. persentil og går deretter sterkt i fra resten. Storbritannia kommer i mellomsjiktet når det gjelder de 20. persentene som gir mest gaver. Norge ligger lavt hele veien, bare etterfulgt av Frankrike. Hva kan de store forskjellene mellom USA, Storbritannia og resten av landene skyldes? Er det et resultat av større inntektsforskjeller, dvs. at det er grupper med svært rike mennesker som gir de største beløpene? For å undersøke dette nærmere analyserer vi sammenhengen mellom gaver og årlig husholdsinntekt etter skatt i det følgende.

Tabell 12. Gavebeløp som prosentandel av disponibel husholdsinntekt fordelt i prosentiler i syv land

	20	40	60	80
Australia	0,05	0,24	0,79	-
Frankrike	0,00	0,10	0,58	3,3
Storbritannia	0,00	0,59	1,73	4,6
Nederland	0,05	0,18	0,42	1,1
USA	0,00	0,10	0,82	2,8
Canada	0,04	0,15	0,38	1,1
Norge	0,00	0,04	0,15	0,5
Alle	0,01	0,16	0,50	1,7

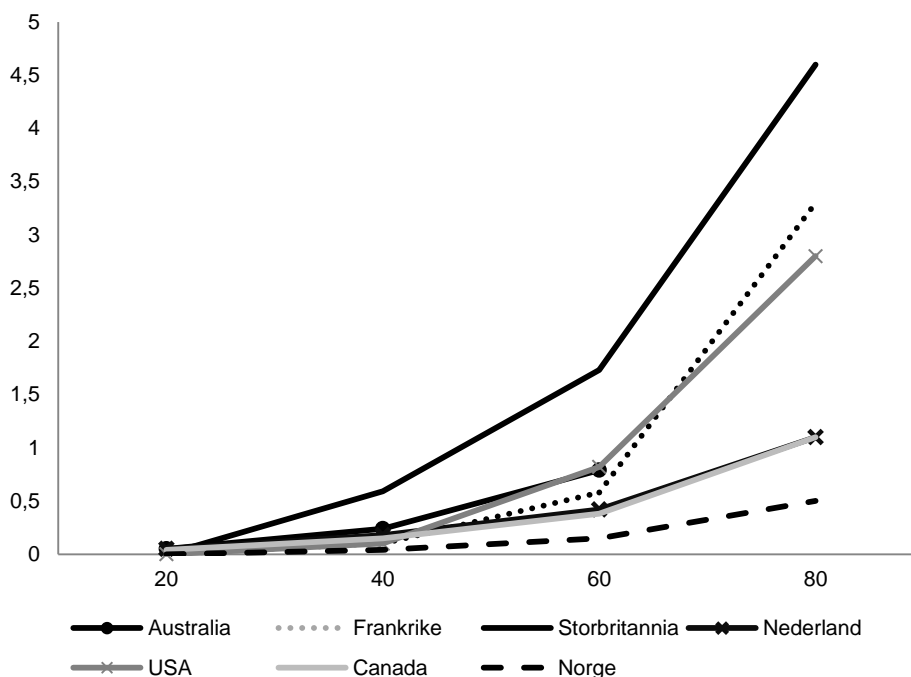
Note: Gavebeløp og husholdsinntekt er korrigert for inflasjon og omregnet til US\$ fra 2005

Tabell 12 og Figur 4 viser hvor generøse folk i ulike land er. De viser gavebeløp som prosentandel av disponibel husholdsinntekt fordelt i hver 20. prosenttil. I Storbritannia finner vi de største gaveprosentene. 20 prosent av befolkningen gir 4,6 prosent av disponibel inntekt eller mer. Deretter kommer Frankrike med 3,3 prosent av inntekten og USA med 2,8 prosent. Nederland og Canada ligger på samme nivå med 1,1 prosent, mens Norge ligger nederst med 0,5 prosent. Det kan virke høyt når mange i Storbritannia gir bort over 5 prosent av disponibel inntekt. Her kan det imidlertid være noen som har store formuer som de gir pengegaver fra uten at det registres som inntekt. Dette er det ikke mulig å kontrollere for i denne undersøkelsen.

Folk i USA er altså mest generøse når vi ser på gavebeløp i absolutte tall fulgt av Storbritannia. Når vi ser på gavebeløp som prosentandel av husholdsinntekt etter skatt kommer imidlertid Storbritannia på topp etterfulgt av Frankrike og USA.⁸ Folk i Frankrike, som er minst generøse i absolutte tall som vi så i Tabell 11, gir likevel en stor andel av sin disponible inntekt. Norske pengegaver til frivillige organisasjoner er imidlertid små både i absolutte beløp og kommer lavest som prosentandel av disponibel inntekt.

8. Tallene for Australia er ikke sammenlignbare for de øverste inntektskvintilene og er derfor utelatt.

Figur 4. Gavebeløp som prosentandel av disponibel husholdsinntekt fordelt i prosentiler i syv land

Tabell 13 viser hvor sterk sammenheng det er mellom fordelingen av gaver og fordelingen av inntekt i befolkningen i ulike land. Først ser vi på Gini-koeffisienten for gavebeløp i kolonne 2 i Tabell 13. Gini-koeffisient er et statistisk mål på spredning som ofte brukes for å sammenligne inntektsforskjeller mellom land. Gini-koeffisienten viser avvik fra en fullstendig lik fordeling på en skala fra 0 til 1. En lav verdi betyr dermed at alle gir omtrent like mye, mens en høy verdi viser at noen få gir store beløp årlig mens mange gir lite eller ingenting. Kolonne 2 i Tabell 13 viser svært høye Gini-koeffisienter for alle, dvs. at gavebeløp er svært ulikt fordelt i befolkningen i alle land. Det er snarere overraskende små forskjeller i mellom landene. USA og Norge har de største forskjellene i gavebeløp med Gini-koeffisienter på hhv. 0,80 og 0,79. Deretter følger Canada med 0,76 og resten av landene med 0,74 og 0,73. Gini-koeffisientene for gavebeløpene viser at det er en sterkt ulik fordeling og at graden av ulikhet er nesten like stor i alle landene. Mest overraskende er det at Norge og USA har like stor ulikhet i fordelingen av gavebeløp i befolkningen selv om det er svært store forskjeller mellom landene i gavebeløp, som vi så i Tabell 11.

Tabell 13. Fordeling av gavebeløp i forhold til husholdsinntekt i syv land

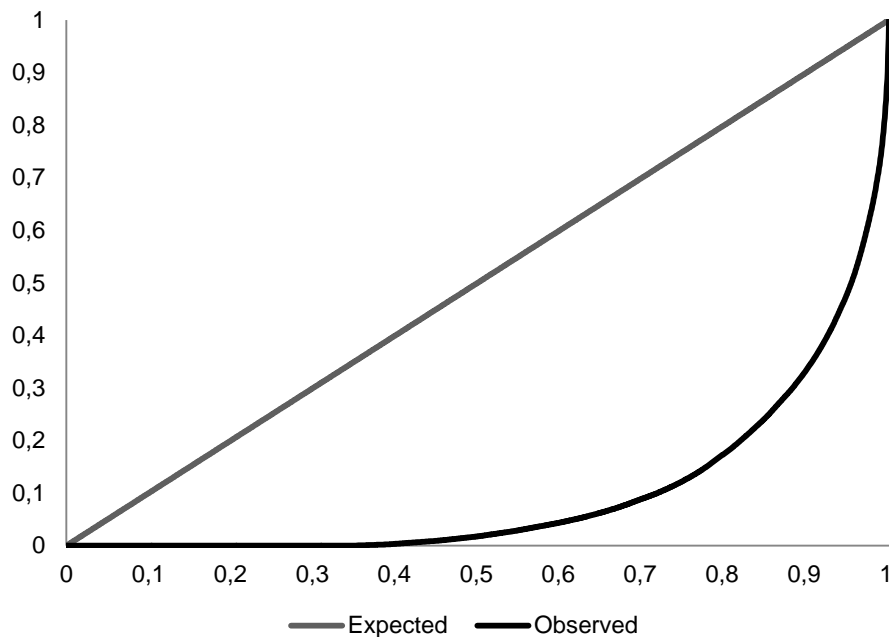
	Gini-koeffisient	Konsentrasjons-koeffisient	Gini-korrelasjon
Australia	0,74	0,18	0,25
Frankrike	0,74	0,13	0,17
Storbritannia	0,73	0,15	0,21
Nederland	0,73	0,10	0,13
USA	0,79	0,46	0,58
Canada	0,76	0,23	0,30
Norge	0,80	0,18	0,22
Alle land	0,80	0,34	0,43

Note: Gini-korrelasjon=Konsentrasjonskoeffisient/Gini-koeffisient

Hva betyr Gini-koeffisienten? Den brukes ofte til å sammenligne ulikhet i inntekter. Land med en svært lik inntektsfordeling kan f.eks. ha en Gini-koeffisient på 0,23 (Sverige), mens en svært ulik fordeling kan f.eks. gi 0,70 (Namibia). Figur 5 viser fordelingen av gavebeløp i Norge ved hjelp av en Lorenz-kurve som beregningen av Gini-koeffisienten er basert på.⁹ Den vannrette x-aksen viser kumulativ andel av personer sortert fra laveste til høyeste gavebeløp. Den loddrette y-aksen viser kumulativ andel av gavebeløp. Diagonalen viser en fullstendig lik fordeling som vi ville få om alle gir like store beløp. Den buete kurven under viser at fordelingen av gaver i Norge avviker svært sterkt fra dette. Jo kraftigere krumning nedover, desto større er ulikheten i gavebeløp i befolkningen. Kurven viser at en liten andel av respondentene i Norge oppgir at deres hushold gir store beløp i året mens en stor andel gir lite eller ingenting. De andre landene har imidlertid nesten like sterkt ulik fordeling av gavebeløp, som vi så i kolonne 2 i Tabell 13.

9. Gini-koeffisienten er arealet mellom diagonalen og kurven delt på hele arealet under diagonalen.

Figur 5. Fordeling av gavebeløp i Norge, Lorenz-kurve

For å se i hvilken grad den ulike fordelingen av gavebeløp har sammenheng med inntektsforskjeller, ser vi i den tredje kolonnen i Tabell 13 på konsentrasjonskoeffisienten som måler hvor i inntektsfordelingen gavebeløpene er størst. Den går fra -1 til 1 og negative tall ville bety at lave gavebeløp kommer fra folk med høye inntekter og høye gavebeløp kommer fra folk med lave inntekter. Konsentrasjonskoeffisienten er imidlertid positiv for alle land. Det betyr, som man kunne forvente, at de høye gavebeløp har en tendens til å komme fra folk med høye inntekter. Det er imidlertid store forskjeller mellom landene når det gjelder hvor sterkt gavegivingen er konsentrert blant høyinntektsgruppene. Nederland, Frankrike og Storbritannia har forholdsvis lave konsentrasjonskoeffisienter med hhv. 0,10, 0,13, 0,15. Norge og Australia følger like etter med konsentrasjonskoeffisient på 0,18. Canada har litt høyere konsentrasjon med 0,23 mens USA er på topp med hele 0,46. Dermed ser det ut til at inntektsforskjeller er en faktor som bidrar til stor ulikhet i gavebeløp i USA og i noen grad i Canada, men i mindre grad i andre land. Kolonne 2 i Tabell 13 viser at Norge og USA har de høyeste Gini-koeffisientene selv om konsentrasjonskoeffisientene i kolonne 3 er svært forskjellige. Det første betyr at både USA og Norge har svært ulik fordeling av gavebeløp i befolkningen. Det siste betyr at sammenhengen mellom rangeringen av inntekt og gavebeløp

er sterkest i USA, mens Norge har en mye svakere sammenheng mellom rangeringen av gaver og inntekt.

Forklaringen på hvordan dette kan henge sammen finner vi i den fjerde kolonnen i Tabell 13 som viser Gini-korrelasjon. Den er basert på rangeringen på en variabel, i dette tilfellet husholdsinntekt etter skatt, samtidig som den tar med den fulle variasjonen på den andre variabelen, dvs. husholdets årlige gavebeløp. Den er dermed en slags hybrid mellom en vanlig korrelasjonskoeffisient og rangkorrelasjon. Gini-korrelasjonen varierer mellom -1 og 1 der 1 betyr at de to variablene rangerer respondentene fullstendig likt mens -1 betyr at de rangeres fullstendig ulikt (Schechtman & Yitzhaki 1987). Gini-korrelasjonen blir da et uttrykk for hvor sterkt samsvar det er mellom rangeringen av inntekt og gavebeløp i befolkningen. Gini-korrelasjon kan dekomponeres i Gini-koeffisient og Konsentrasjonskoeffisient (Gini-korrelasjon = Konsentrasjonskoeffisient / Gini-koeffisient). Selv om alle landene vi analyserer har en høy Gini-koeffisient, vil en lav konsentrasjonskoeffisient gi en svak Gini-korrelasjon.

Den siste kolonnen i Tabell 13 viser at alle landene har en positiv Gini-korrelasjon, dvs. at personer som har høyt rangerte inntekter har en tendens til å gi høyt rangerte gavebeløp i alle land. Det er imidlertid store forskjeller når det gjelder hvor sterk denne Gini-korrelasjonen er. USA ligger på topp med 0,58, som betyr at rangeringen av inntekt og rangeringen av gaver er sterkt sammenfallende. Deretter følger liberale land som Canada, Australia og Storbritannia med henholdsvis 0,30, 0,25 og 0,21. Norge kommer imidlertid i mellom med 0,22, mens Frankrike og Nederland har vesentlig svakere Gini-korrelasjoner med 0,17 og 0,13.

Det overraskende i dette bildet er dermed at Norge med en Gini-korrelasjon på 0,22 kommer på nivå med Storbritannia, på tross av en svakere tradisjon for veldedige pengegaver, små forskjeller i inntekt, og svært begrensede skattefordeler av gaver. Når det gjelder den lave Gini-korrelasjonen i Frankrike og Nederland kan det tenkes at en katolsk gavetradisjon i Frankrike og en stor nonprofitt sektor som driver velferdstjenester i Nederland fører til at folk med lave inntekter har en sterkere tendens til å gi større gavebeløp. Det fører i så fall til et svakere sammenfall i rangeringen av disponible inntekter og gavebeløp.

Når det gjelder de liberale landene kan en mulig forklaring på den sterke sammenhengen mellom inntekter og gaver være en sterk, normativ vektlegging av at de rike bør gi til allmenntilgode formål og til støtte for trengende (*charity*). I tillegg gis det store skattemessige fordeler av gaver til bestemte formål som nonprofitt-organisasjoner i disse landene. Det er de med størst inntekter og store skattebeløp har størst fordel av å benytte seg av slike skattefordeler. En tredje mulig forklaring er de store inntektsforskjellene i disse landene. Personer med svært høye inntekter vil kunne gi store beløp uten at det reduserer deres egen velferd i særlig merkbar grad. Prestisjen ved å bli

anerkjent som giver og gleden ved å bidra til gode formål kan være viktigere for den enkelte enn en marginal reduksjon i forbruk eller formue. Alle disse tre faktorene kan sammen resultere i en sterk sammenheng mellom rangeringen av inntekt og gavebeløp i befolkningen. En fjerde faktor som i noen tilfeller kan svekke sammenhengen mellom inntekt og gavebeløp er at noen personer har en stor formue som kan brukes til gaver uten at det fanges opp som husholdsinntekt etter skatt. Vi har imidlertid ikke data som gjør at vi kan kontrollere for slik bruk av formue i disse sammenligningene.

Selv i gruppen av liberale land med en tradisjon for «charity» stiller USA i særklasse med en mye sterkere Gini-korrelasjon viser den siste kolonnen i Tabell 13. Det er sannsynlig at dette har sammenheng med at inntektsforskjellene er svært store i USA, slik at de rike har mer å dele med andre. I tillegg gir gaver til bestemte formål svært store skattemessige fordeler i USA.

Vi har altså sett at det er svært stor ulikhet i gavebeløp innad i hvert av landene i undersøkelsen. Alle landene har Gini-koeffisienter som varierer fra 0,73 til 0,80. Det er imidlertid store forskjeller mellom landene når det gjelder i hvilken grad ulikheten i gavebeløp har sammenheng med inntekt. I Norge er det en svakere konsentrasjon av gaver fra folk med høy inntekt enn i USA og de liberale landene, men sterkere enn i de andre landene. Det er overraskende at Norge kommer i en slik mellomstilling, siden lønnsforskjellene er små sammenlignet med de andre landene og det er svært begrensede skattefordeler ved gaver til frivillige organisasjoner.

Tidligere forskning har vist at om man gir og størrelsen på gavebeløp påvirkes av en lang rekke faktorer som kjønn, alder, utdanning og sivilstand. Dette er fordi om man gir og hvor store gavebeløp er sterkt ulikt sosialt fordelt, og disse faktorene har sammenheng med sosial og økonomisk ulikhet på mange områder i samfunnet. Det er derfor mulig at sammenhengen vi har funnet mellom gavebeløp og inntekt egentlig skyldes slike underliggende faktorer. Vi skal undersøke dette ved å se på faktorer som påvirker gavebeløpet til de som gir i landene som er med i undersøkelsen.

Dette undersøkes nærmere ved hjelp av lineær regresjon (OLS) i Tabell 14. Den avhengige variabelen er logaritmen av gavebeløp. Denne omregningen er nødvendig fordi gavebeløp er svært ujevnt fordelt og dermed strider med forutsetningene for lineær regresjon. Av samme grunn er den sentrale uavhengige variabelen logaritmen av inntekt. Effekten av denne variabelen og konstantleddet vises i alle tre trinnene i Tabell 14. I trinn 2 kontrolleres i tillegg for kjønn (mann=1), alder (35 – 65 = 1, over 65 = 1), utdanning (videregående = 1, høyskole og universitet = 1), og sivilstand (gift = 1). I trinn 3 kontrolleres det i tillegg til dette for sosial tillit (folk flest er til å stole på = 1). Den siste variabelen er ikke tilgjengelig i dataene fra USA og Canada som dermed ikke er med i trinn 3.

Tabell 14. Regresjon (OLS) av $\ln(\text{gavebel\o{p}})$ på $\ln(\text{husholdsinntekt})$ og kontrollvariabler i syv land

	Trinn 1		Trinn 2		Trinn 3	
	Konstant	$\ln(\text{inntekt})$	Konstant	$\ln(\text{inntekt})$	Konstant	$\ln(\text{inntekt})$
Alle land	2,01**	0,21**	0,55**	0,19**	0,44**	0,18**
Australia	3,69**	0,07**	2,59**	0,06**	2,50**	0,05**
Frankrike	2,19**	0,10**	0,77**	0,11**	0,37**	0,10**
Storbritannia	-1,10	0,59**	-1,70*	0,60**	-2,35**	0,59**
Nederland	3,70**	0,06	3,22**	0,00	2,83**	-0,00
Norge	-1,87*	0,47**	-0,43	0,26**	-0,89	0,24**
USA	-8,50**	1,20**	-6,13**	0,84**		
Canada	-3,22**	0,71**	-4,25**	0,67**		

Note: Trinn 2 kontrollerer for kjønn (mann=1), alder (35 – 65 = 1, over 65 = 1), utdanning (videregående = 1, høgskole og universitet = 1), og sivilstand (Gift = 1).
Trinn 3 kontrollerer i tillegg for sosial tillit (folk flest er til å stole på = 1).

Det er stor forskjell mellom landene når det gjelder i hvor sterk grad inntekt påvirker gavebeløp. I Nederland finner vi ingen effekt av inntekt på gavebeløp. Deretter kommer Australia og Frankrike med svært svake men statistisk signifikante effekter (hhv. 0,07 og 0,10). Disse effektene svekkes i liten grad av kontrollvariablene i trinn 2 og 3. I Norge og Storbritannia finner vi sterkere effekter av inntekt (hhv 0,59 og 0,47). Effekten av inntekt består like sterk etter at kontrollvariablene legges til i Storbritannia (0,59), men svekkes betydelig i Norge (0,24). De sterkeste effektene av inntekt finner vi i imidlertid i Canada og USA (0,71 og 1,20). I Canada svekkes denne i liten grad av kontrollvariablene i trinn 2, mens i USA reduseres den betydelig (0,84). Likevel har USA den sterkeste effekten av inntekt i trinn 2 etterfulgt av Canada (0,67) og Storbritannia (0,60). En mulig forklaring på dette er som nevnt at store inntektsforskjeller og skatteinsentiver spiller en betydelig rolle for forskjeller i gavebeløp i befolkningen i disse landene. Etter disse landene kommer Norge med en effekt som er litt sterkere enn Frankrike og Australia i trinn 2. I likhet med USA ser vi en betydelig svekket effekt sammenlignet med trinn 1. Dette tyder på at Norge har en mer ulik fordeling av gavebeløp i forhold til inntekt enn Frankrike og Nederland, men at dette har sammenheng med variablene vi kontrollerer for i trinn 2, dvs. alder, utdanning og sivilstand. Kontroll for sosial tillit i trinn 3 reduserer bare i ubetydelig grad effekten av inntekt på gavebeløp. I Norge i likhet med USA har altså gavebeløp i stor grad sammenheng med personlig bakgrunn i tillegg til inntekt. I USA er imidlertid sammenhengene med inntekt sterkere, også etter kontroll for personlige bakgrunnsfaktorer. Selv etter kontroll for personlig bakgrunn har inntekt sterkere effekt i Norge

enn i Frankrike og i Nederland har inntekt ingen effekt på gavebeløp i det hele tatt.

Alt i alt har inntekt en relativt sterk selvstendig effekt på gavebeløp i Norge, men mye svakere enn i Storbritannia, Canada og USA. Dvs. de liberale landene med store inntektsforskjeller, gode muligheter for fratrekk på gaver og en veldedighetskultur har de største sosiale forskjellene i gaver. Unntaket er Australia der det ser ut til å være noen særegenheter i dataene knytte til gaver basert på formue som ikke fanges opp i inntektsvariabelen. Norge følger etter disse med en sterkere selvstendig effekt av inntekt enn Frankrike og Nederland. Selv om kontrollen for kjønn, alder, utdanning og sivilstand svekker sammenhengen mellom inntekt og gavebeløp i sterk grad, sitter vi igjen med en forholdsvis sterk selvstendig inntektseffekt i Norge.

For å finne ut mer om dette skal vi se nærmere på de norske tallene. Tabell 15 viser hvordan størrelsen på gavebeløp til frivillige organisasjoner påvirkes av inntektsnivå. Beregningene er basert på lineær regresjon (OLS). Gavebeløpet viser hvor mye husholdet til respondentene gav i løpet av de siste 12 måneder. Siden dette er svært ulikt fordelt i befolkningen brukes også her den naturlige logaritmen av gavebeløp i beregningene. Den viktigste forklaringsvariabelen er respondentens husholdsinntekt etter skatt. Befolkningen er her delt opp i fem omtrent like store grupper med rangerte inntektsnivåer (kvintiler): Opptil 249 000, 250 – 349 000, 350 – 499 000, 500 – 699 000, 700 000 og over.¹⁰

Tabell 15 viser om gavebeløpene i hver av de fire øverste gruppene er forskjellige fra gruppen med lavest inntekt, dvs. som tjener under 249 000 etter skatt i året. Koeffisienten viser i hvor sterk grad inntekten påvirker gavebeløp for hver av de fire øverste gruppene. Siden den avhengige variabelen er logaritmen av husholdsinntekt, er det ikke lett å tolke disse koeffisientene. I kolonnen lengst til høyre er derfor gjennomsnittlig gavebeløp estimert for hver av disse inntektsgruppene. Disse beregningene inkluderer bare giverne. Dette gir høyere gjennomsnittlige gavebeløp, men endrer ikke hvilke koeffisienter som er statistisk signifikante.

I trinn 1 vises effektene av inntekt på gavebeløp. Inntektsgruppene fra 350 000 og oppover er statistisk signifikant forskjellige fra de som tjener under 249 000, og de har gjennomsnittlige gavebeløp fra 1 056 til 1 274. I trinn 2 kontrolleres det i tillegg for alder, utdanning og sivilstand. Da forsvinner overraskende effektene av inntekt, men det er signifikante effekter av høyere utdanning og av å være gift. Dette kan tolkes som at høyere utdanning som innebærer mer kulturell kapital og det å være gift som ofte innebærer å tilhøre

---

10. Dette er forskjellig fra Tabell 13 som bruker $\ln(\text{Husholdsinntekt})$.

en større husstand er viktigere enn høy inntekt i seg selv. De estimerte gjennomsnittlige gavebeløpene går nedover i hvert trinn i tabellen fordi det kommer flere variabler inn og effektene som vises er kontrollert for alle de variablene. De som har høyere utdanning har et estimert årlig gavebeløp på 967 og for de som er gift er det 821, til forskjell fra referansegruppa som er ugifte kvinner med lav inntekt og lav utdanning som gir 611 kroner i gjennomsnitt.

I trinn tre kontrolleres det også for om man har gjort frivillig arbeid, om man har politisk orientering mot høyre, og om man har sosial tillit. Høyere utdanning og å være gift har fortsatt positive signifikante effekter, men det har også sosial tillit, dvs. om man mener folk flest er til å stole på. Politisk orientering har imidlertid ingen effekt. Det mest interessante er en sterk positiv effekt av å ha gjort frivillig arbeid, selv om det er kontrollert for alle de andre variablene i modellen. Det er altså ikke slik at pengegaver kommer i stedet for frivillig arbeid. De som er engasjerte nok til å gjøre frivillig arbeid gir også mer penger til frivillige organisasjoner.

Tabell 15. Regresjon (OLS) av $\ln(\text{gavebeløp})$ på husholdsinntekt og kontrollvariabler for givere i Norge

Variabler	Koeffisient	Sig.	Estimert gjennomsnitt (NOK)
Trinn 1			
Konstant	4,57	**	727
250 – 349 000 =1	-0,09		666
350 - 499 000 =1	0,37	**	1 051
500 - 699 000 =1	0,33	**	1 016
700 000 og over =1	0,56	**	1 274
Trinn 2			
Konstant	4,39	**	611
250 – 349 000 =1	-0,18		511
350 - 499 000 =1	0,18		732
500 - 699 000 =1	0,09		666
700 000 og over =1	0,24		777
Kjønn (mann=1)	0,01		619
Alder (35 – 65 = 1)	-0,01		608
Alder (over 65 = 1)	0,05		645
Utdanning (videregående = 1)	0,08		660
Utdanning (høgskole og universitet = 1)	0,46	**	967
Sivilstand (Gift = 1)	0,30	**	821
Trinn 3			
Konstant	4,19	**	499
250 – 349 000 =1	-0,19		413
350 - 499 000 =1	0,13		569
500 - 699 000 =1	0,02		510
700 000 og over =1	0,17		593
Kjønn (mann=1)	0,00		500
Alder (35 – 65 = 1)	-0,05		476
Alder (over 65 = 1)	0,02		511
Utdanning (videregående = 1)	0,04		522
Utdanning (høgskole og universitet = 1)	0,41	**	754
Sivilstand (Gift = 1)	0,28	**	662
Frivillig arbeid siste år (ja = 1)	0,38	**	733
Politisk orientering (høyre = 1)	0,10		551
Sosial tillit (folk flest er til å stole på = 1)	0,10	**	551

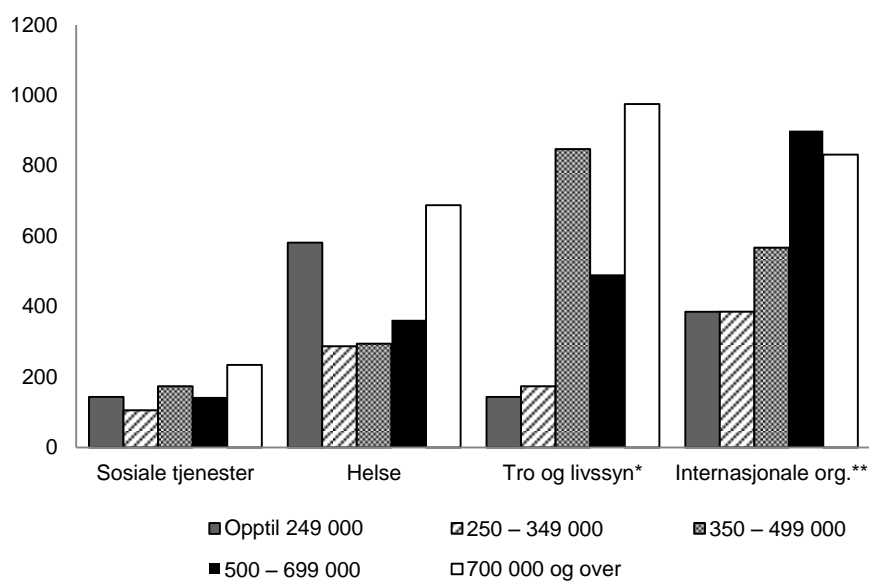
N = 1276

Signifikans: * P<0,05 ** P<0,01

For å se hvordan inntekt påvirker pengegaver i et annet perspektiv viser Figur 6 hvor mye folk i Norge gir til ulike typer frivillige organisasjoner er avhengig av inntektsgruppe. For hele befolkningen, også de som ikke gir til frivillige organisasjoner er gjennomsnittlig gavebeløp 1 738 kroner pr år. Dersom vi bare hadde tatt med giverne, hadde det vært 2 638 kroner pr år. Figuren viser at det er signifikante forskjeller i gjennomsnittlig gavebeløp mellom inntektskvintilene innen tro og livssyn og internasjonale organisasjoner. Dessuten er det store forskjeller mellom organisasjonene når det gjelder hvor store årlige gavebeløp de får. Sosiale tjenester får gjennomgående små gavebeløp som ligger mellom 106 og 234 kroner fra alle inntektsgruppene. Dette kan minne om den årlige julegaven i Frelsesarmeens gryte. Innen helse er det større forskjeller og beløpene ligger mellom 287 og 688 kroner i de ulike inntektsgruppene. Forskjellene er imidlertid ikke signifikante. Innen tro og livssyn er det de med høyest husholdsinntekt og de med inntekt mellom 350 og 499 000 som gir de største gjennomsnittlige beløpene med hhv 975 og 847 kr pr år mens de med lavere inntekter bare gir hhv. 174 og 144 kr pr år. Forskjellene er signifikante. Internasjonale organisasjoner får de største beløpene fra de med høyest inntekt og fra de med inntekt mellom 500 til 699 000 med hhv. 832 og 900 kroner i gjennomsnitt. For de med lavere inntekt ligger beløpet mellom 567 og 386 kroner. Forskjellene mellom inntektsgruppene er også her statistisk signifikante. Tro og livssyn og helse er felter som har mange faste givere og faddere, og det bringer nok de gjennomsnittlige gavene opp.

Figur 6. Forskjeller i gjennomsnittlig gavebeløp mellom inntektskvintiler og organisasjonstyper for givere og ikke givere i Norge 2009

Note: Signifikans mellom inntektsgruppene (anova): * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Konklusjon

Det norske folk ligger på topp i verden når det gjelder andel av befolkningen som gjør frivillig arbeid og er blant de 5 -10 landene der befolkningen bidrar med flest dugnadstimer. Når det gjelder pengegaver er det også mange som gir men det langt igjen til de beste når det gjelder størrelsen på de årlige bidragene. I en sammenligning av syv ganske velstående land er det bare Frankrike som har litt lavere median gavebeløp. I Nederland, Canada og Australia er det dobbelt så stort, i Storbritannia er det tre ganger så stort, og i USA fire ganger så stort. Om vi ser gaver i forhold til disponibel inntekt kommer Norge helt på bunnen. Selv om vi gir lite penger, er størrelsen på gavebeløpet overraskende sterkt avhengig av inntekt. I land som USA, Australia, Canada og Storbritannia med en tradisjon for velgjørenhet blant de rikeste, store inntektsforskjeller og gode muligheter for å trekke gaver av på skatten er en slik sammenheng ikke uventet. Sammenhengen er særlig sterk i USA. Norge kommer imidlertid på nivå med Storbritannia og Australia og foran Frankrike. I Nederland er det svært svak sammenheng mellom gaver og inntekt. Kontroll for kjønn, utdanning, alder og om man er gift svekker denne sammenhengen, men fremdeles er sammenhengen sterkere i Norge enn i Frankrike og Nederland.

Mye tyder på at effekten av inntekt på gavebeløp i Norge også henger sammen med høy utdanning og om man er gift. Motivasjonen for pengegaver kommer ikke bare fra å ha god råd, men også fra samfunnsorientering og familiesituasjon. De som har høy sosial tillit og de som gjør frivillig arbeid gir også mer penger i gjennomsnitt. Det ser altså ikke ut til at det økte fokuset på pengeinnsamling går på bekostning av det frivillige arbeidet. De som bidrar på den ene måten bidrar også på den andre måten. Det er tros- og livssynsorganisasjoner og internasjonale organisasjoner som får de største gjennomsnittlige pengegavene i løpet av et år, men der er det også store forskjeller mellom gavebeløpene til de med lav og de med høy og middels inntekt. Innen helse og sosiale tjenester er forskjellene mindre men det er også de gjennomsnittlige gavebeløpene.

Den norske givergleden er altså nesten like utbredt som i de andre, forholdsvis rike landene vi sammenligner med, men vi graver ikke særlig dypt i lommeboka. Det er dessuten stor ulikhet når det gjelder pengegaver til frivillige organisasjoner i Norge. Både familiesituasjon, økonomisk, kulturell og sosial kapital bidrar til å forklare dette. Tro og livssynsorganisasjoner og internasjonale organisasjoner appellerer dessuten i sterkest grad til de med høy og middels inntekt.

Det er kanskje også innen tro og livssynsorganisasjoner og internasjonale organisasjoner hvor filantropi er i ferd med å overta fra folkebevegelser som foretrukket engasjementsform i Norge. Lokallagene er effektive pengeinnsamlere, men antall lokallag og omfang av frivillig arbeid er lite, eller sterkt fall-

ende i tros- og livssynsorganisasjonenes tilfelle. I omvendt utviklingsretning finner vi idrett, velforeninger og grendelag og kunst og kulturorganisasjoner som fortsatt har mye frivillig arbeid og genererer mye av sine inntekter gjennom egen aktivitet. Idretten har også hatt en sterk økning i betalt sysselsetting. En tredje gruppe er politiske- og interesseorganisasjoner, miljøvern og frivillighetsfremmende organisasjoner som får store inntekter fra offentlige overføring. Innen helse, sosiale tjenester, internasjonale og interesseorganisasjoner har det skjedd en kraftig forskyvning mellom typer inntektskilder. Dette kan være et resultat av bortfall av inntekter fra spilleautomater som har blitt kompensert av staten. Dette peker mot et dilemma for organisasjonene som ikke generer store inntekter fra frivillig arbeid og egen aktivitet og som heller ikke er effektive pengeinnsamlere: Hvor er deres framtidige kilder til stabile selvstendige inntekter? Hva blir igjen når tradisjonelle landslotterier har blitt utkonkurrert av andre pengespill, pengeautomatene forbudt og kompensasjonen evt. trappes ned eller fordeles til flere?

Litteratur

- Christensen, D. A., Strømsnes, K. & Wollebæk, D. (2011). *Organisasjonene i Hordaland 1999-2009*. Rapport nr. 2011:3. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Hentet fra http://sivilsamfunn.no/content/download/32280/633691/file/VRt_2011_3.pdf
- Fridberg, T. & Kangas, O. (2008). Social Capital. I H. Ervasti, T. Fridberg, M. Hjerm & K. Ringdal (red.), *Nordic social attitudes in a European perspective* (s. 65-85). Cheltenham ; Northampton, Mass.: Edward Elgar.
- Gulbrandsen, T. (2012). *Tilpasninger til endringer i økonomiske rammevilkår*. Rapport nr. 2012:2. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Hentet fra http://samfunnsforskning.no/content/download/37525/706667/file/VR_2012_2_web.pdf
- Schechtman, E. & Yitzhaki, S. (1987). A measure of association based on Gini's mean difference. *Communications in statistics - Theory and Methods* 16, 207-231.
- Selle, P. & Øymyr, B. (1995). *Frivillig organisering og demokrati: Det frivillige organisasjonssamfunnet endrar seg 1940-1990*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Sivesind, K. H. (2007). *Frivillig sektor i Norge 1997–2004. Frivillig arbeid, medlemskap, sysselsetting og økonomi*. Rapport nr. 2007:10. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Sivesind, K. H., Lorentzen, H., Selle, P. & Wollebæk, D. (2002). *The Voluntary Sector in Norway – Composition, Changes, and Causes*. Report nr. 2002:2. Oslo: Institute for Social Research
- Sivesind, K. H., Lorentzen, H., Selle, P., Wollebæk, D., Sokolowski, S. W. & Salamon, L. M. (2004). Norway. I L. M. Salamon, S. W. Sokolowski & Associates (red.), *Global civil society: Dimensions of the nonprofit sector, Volume II*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Sivesind, K. H. & Selle, P. (2010). Civil society in the Nordic countries: Between displacement and vitality. I R. Alapuro & H. Stenius (red.), *Nordic Associations in a European Perspective* (s. 89–120). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet – Demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D. & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Rapport nr. 2010:3. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Hentet fra http://www.sivilsamfunn.no/content/download/26332/580738/file/VR_2010_3_web.pdf

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor

Rapport 2012:7

<i>Forfatter/Author</i> Karl Henrik Sivesind
<i>Tittel/Title</i> Pengestrømmer i frivillig sektor Befolkningens gaver og lokallagenes økonomi
<i>Sammendrag</i> Det har vært en nedgang i antall lokale og regionale lag og foreninger fra omtrent 96 700 i 1997 til 81 100 i 2009. Tro- og livssyn har gått tilbake, mens idrettslag og grendelag og velforeninger har gått fram. Overføringer direkte fra det offentlige utgjør fremdeles bare 16 – 17 prosent av inntektene som i 1997. Den ekstra «frivillighetsmilliarden» som kompensasjon for spilleautomatforbudet har imidlertid endret inntektssammensetningen i noen organisasjonskategorier. Generelt er imidlertid lokallagene fortsatt bemerkelsesverdig flinke til å skaffe inntekter på egenhånd, enten det er gjennom dugnadsbaserte, inntektsbringende aktiviteter og arrangementer eller gjennom lotterier og innsamlinger. Dette er en viktig årsak til reell vekst i driftskostnader og betalt sysselsetting. Tre av fire norske husstander gir penger til frivillige organisasjoner i løpet av et år, omtrent like mye som i seks andre, forholdsvis rike land vi sammenligner med. Det imidlertid bare Frankrike som har litt lavere median gavebeløp. I Nederland, Canada og Australia er det dobbelt så stort, i Storbritannia er det tre ganger så stort, og i USA fire ganger så stort. Det er dessuten stor ulikhet mellom inntektsgruppene. Både familiesituasjon, kulturell og sosial kapital bidrar til å forklare dette. Tros- og livssynsorganisasjoner og internasjonale organisasjoner appellerer i sterkeste grad til de med høy og middels inntekt.
<i>Emneord</i> Lokallag, frivillig sektor, pengegaver, dugnad, sysselsetting, driftskostnader, inntekter
<i>Summary</i> The number of local and regional voluntary associations in Norway declined from 96 700 in 1997 to 81 100 in 2009. Religious organizations decreased while sports clubs and local community associations increased. Economic transfers directly from the public sector accounts for only 16 – 17 percent of the income, as it did in 1997. Nonetheless, an extra “voluntary billion” given as compensation for a ban on gaming automats changed the composition of income in some categories of organizations. In general, however, local associations are remarkably clever at generating income on their own, either by volunteer-based activities and events, or through lotteries and fundraising. This is an important cause for real growth in operating expenditures and paid employment. Three out of four Norwegian households donate money to voluntary associations during a year, which is similar to six other relatively prosperous countries we compare with. However, only France has slightly lower median donations. In The Netherlands, Canada, and Australia they are twice as large, in the UK three times as large, and in the US four times as large. In addition, there is large inequality between income groups. This has to do with family situation, as well as cultural and social capital. Religious and international organizations attract most donations from high and medium income households.
<i>Index terms</i> Local associations, voluntary sector, donations, volunteering, employment, operating expenditures, income